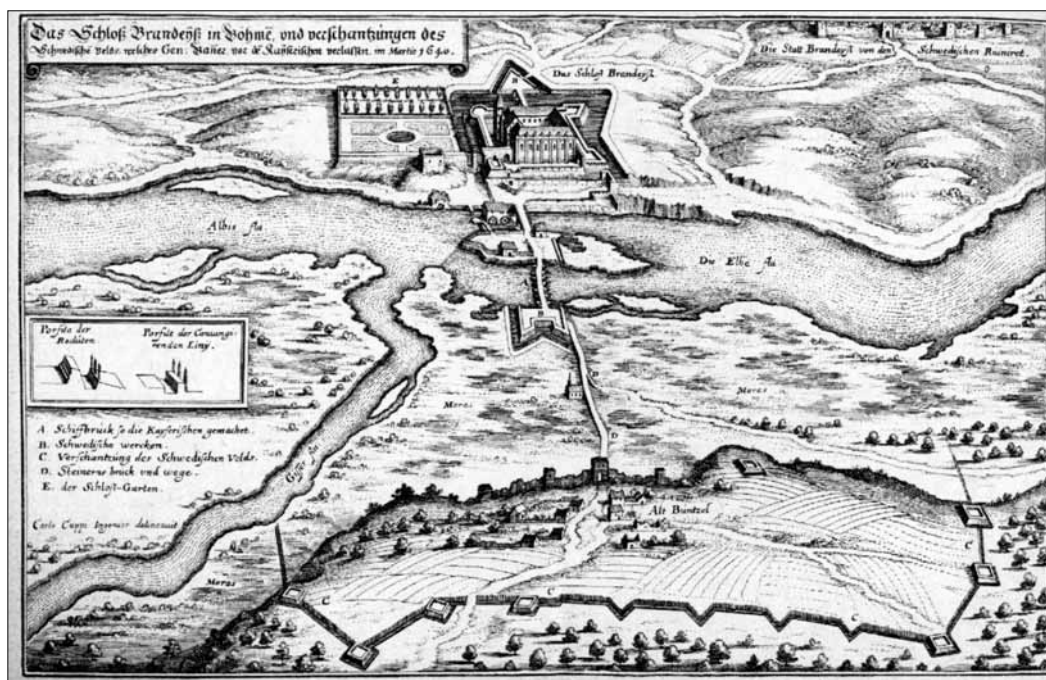

ŠVÉDSKÝ VOJENSKÝ TÁBOR ZE TŘICETILETÉ VÁLKY NA KATASTRECH STARÉ BOLESLAVI (OKR. PRAHA-VÝCHOD) A HLAVENCE (OKR. MLADÁ BOLESLAV)

Jiří Waldhauser

I když první archeologický výzkum – lépe řečeno výkop – polního ležení v Čechách byl uskutečněn již roku 1931 (Čermák-Irma 1931), další potom v 50. a 60. letech (Nový Hrádek u Kunratic, Klučov; srv. *Meduna* 1990 s lit.), trvalo řadu desetiletí, nežli takovéto projekty začaly vstupovat do cílených aktivit archeologů. Teprve v průběhu poslední třetiny 20. století se archeologie vojenských táborů (a bojišť) stala integrální součástí teoretického a terénního výzkumu také v Čechách (např. Třebel – *Matoušek* 2006, zvl. 45–51; též *Čtverák* – *Ulrychová* 2001, 396). Až nedávno, při akci v opevnění z doby okolo r. 1620 nedaleko Soumarského mostu u Volar (*Beneš* – *Kubů* – *Török* 1995), do vymezené problematiky vstoupila nová prospekční metoda, detektory kovů, a to nejčastěji ve svém negativním projevu, kdy lokality vojenské archeologie nezákonně doslova rabují zločinci, vybavení mnohdy dokonalými přístroji (jakými jsou jen málokdy vybaveny státní instituce). Hmotná kultura vojenských táborů a bojišť často končí v rozporu s platnou legislativou v soukromých sbírkách. Bohužel s tím nejzávažnějším (tragickým) důsledkem, ztrátou jinak vytěžitelných informací o kontextu. O jedné takové lokalitě ze středních Čech – Staré Boleslavi/Hlavenci – pojednává následující předběžná zpráva, jejímž jediným cílem se stala záchrana (zbytku) informací o téměř osmi stovkách předmětů hmotné kultury a jejich fragmentů.

Další evaluace tohoto nejpočetnějšího souboru archeologických nálezů z jednoho z nejvýznamnějších vojenských ležení třicetileté války (*obr. 1*) zůstává vyhrazena příslušným specialistům, a již proto nelze v dalším textu očekávat komplexní fundovanou analýzu problematiky.

Obr. 1. Švédský tábor u Staré Boleslavi na vedutě Carla Cappiho v díle *Theatrum Europaeum* časově vřočená do března roku 1640

HISTORIE BĀDÁNÍ

„Zbytků nāspů švédských jsou na dosud na obou březích (Labe) znalé, zvlāště jeden na pokrají lesa u St. Boleslavě,“ takto jako první zaznamenal J. V. Prāšek (1873, 27) existenci terénní nemovité památky, patrně čtyřúhelníkové reduty, po švédském polním ležení z let 1639/1640. Až terénní výzkum – lépe řečeno výkop – jedné z redut (č. 4 na obr. 2) u staroboleslavského nádraží vyústil roku 1931 v získání několika málo předmětů z doby třicetileté války. Jednalo se o „různé střepy, podkovu, minci a litou houfnicovou kouli o průměru 10 cm“, jež zůstávají neznámé. Rozměr delší strany reduty činil 32 m, hloubka příkopu dosahovala necelého metru (Čermák-Irma 1931). Ve stejné době byl prováděn dohled při zemních pracích na čp. 36 v Brandýse, kde byl zjištěn příkop, snad také součást švédského opevnění (Čermák-Irma 1931; tůž 1934).

V areálu historicky známého vojenského ležení se sice několikrát narazilo na archeologické nálezky ze 17. století, ale jejich ztotožnění se švédským táborem nebylo možné (srv. Boháčová ed. 2004, zvl. 29–35). Například do 1. poloviny 17. století nāleží nálezky z ppč. 2676/75 u kasáren těsně pod (dnes nezachovalou) redutou liniového opevnění (zpráva čj. 2920/05 v archivu Archeologického ústavu AV ČR – J. Špaček). Z pravěkých nálezů je z prostoru švédského ležení znāma pouze kamennā eneolitická sekera (čj. 1160/50 v archivu Archeologického ústavu AV ČR)

Podle lokální vlastivědné literatury (např. Enc 2007) se dodnes z předpokládaných osmi dělostřeleckých redut zachovalo z malé části nároží jedině z nich, situované na východním okraji intravilānu Staré Boleslavi u tzv. vily Smetanka. To je pravděpodobně ta reduta, o které mluví rozhraničovacím protokolem z r. 1752: „... k švédským šancům u cesty k Vesteckým polím“ (Prāšek 1913, 349, pozn. 3). Teprve v sedmdesátých letech 20. století byla devastována reduta č. 4, která byla fotograficky (obr. 29) dokumentována ve 30. letech 20. století (Zuman 1931, obr. na str. 9, 10 a 11).

NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI

V prosinci 2007 zařadili pracovníci Muzea Mladoboleslavska do svého výzkumného a popularizačního programu zpracování početného souboru hmotné kultury z novověku, který v letech 2003–2008 získali na rozhraní okresů Mladā Boleslav a Praha-východ především amatérští archeologové B. Rathouský a J. Podoubský. Oba zanícení patrioti si nebyli vědomi legislativních důsledků svých nezákonných výkopů, prováděných na základě nasazení detektoru kovů. Jelikož projevíli účinnou lítost nad svým jednáním a nálezky bez nároků na nálezné předali do sbírek Muzea Mladoboleslavska, nedošlo k podání návrhu na postih.¹

Na všechny kovové předměty a dva zlomky časně novověké keramiky narazili do hloubky 20 cm, výjimečně i 30 cm, výhradně v půdním pokryvu lesního humusu. Pod ním se nalézalo sterilní písčité podloží bělošedé až hnědé barvy. Jmenovaní amatéři si nepovšimli žádné koncentrace uhlíků ani kamenů. Jednoznačně vyloučili možnost, že by předměty mohly pocházet ze zánikového požárového horizontu. Akce obou amatérských archeologů probíhaly výhradně v lesním porostu, a to až na výjimku bezlesé vrcholové partie polohy „Kobylí hlava“ západně od trasy dálnice Praha–Mladā Boleslav.

Místo nálezů všech významnějších předmětů, např. všech mincí, průběžně zaznamenávali na orientační plānky. V dubnu 2008 byla tato místa v počtu zhruba tří desítek prostřednictvím GPS zaměřena, přičemž B. Rathouský a J. Podoubský sumárně charakterizovali frekvenci okolních skupin nálezů, např. ostruh, kulek, všech licích kleštíček a podobně. Zmínky zaslouží okolnost, že jmenovaní nevyzdvihovali evidentně recentní nálezky, např. železné součástky strojů, hliníkové folie, mince z 19.–20. století. Část železných předmětů byla na jaře 2008 konzervována firmou H. Havlínová v Roztokách u Prahy. O terénních aktivitách na lokalitě byla vypracována nálezová zpráva (č. 2/09, Muzeum Mladoboleslavska, J. Waldhauser), jejíž součástí tvoří početné dokumentační materiāly.

POLOHOPISNĀ DISPOZICE VOJENSKÉHO TĀBORA

Podle písemných zpráv a veduty císařského inženýra Carla Cappiho (obr. 1), znázorňující jak opevnění švédského vojenského tábora, tak městišť Staré Boleslavi a Brandýsa nad Labem s jejich pobořeným opev-

¹ Autor děkuje za excelentní počín nálezčům Bedřichu Rathouskému a Jiřimu Podoubskému a s uznáním kvituje jejich pomoc a nepochybně obětavé zásluhy při předání militārií a dalších nálezů do muzejních sbírek. Děk za pomoc při zaměřování míst nálezů nāleží Čeňkovi Čišeckému a Filipovi Krāsnému.

Obr. 2. Rekonstrukce švédského opevnění u Staré Boleslavi s redutami, redany a liniovým valem s příkopem (podle Zumana 1931). Čárkované (v kroužku) označena korekce polohy reduty č. 2

něním, není pochyb o umístění švédského opěrného místa poblíž Labe, nikoli však u jeho soutoku s Jizerou (Matoušek – Šimek – Altová – Karlík 2007), a to na ploše celých 12 km² (Čtverák – Ulrychová 2001, 396). Mezi archeologické nemovitě památky nebo prokazatelnou zástavbu komplexu rozsáhlého vojenského ležení náleží (obr. 2):

- osm redut, pět redanů, které byly spojeny liniovým opevněním palisádového valu s předsunutým příkopem;
- opevnění předmostí útvarem tvaru obráceného písmene M („pustá šance“);
- centrální a zároveň předsunuté (zčásti nově zřízené) opevnění v prostoru dnešního zámku;
- (předsunuté?) opevnění na vrchu Kobylí hlava nad motorestem Čtyři kameny;
- opevněná (?) plošina v hlaveneckém lese (severní předpolí Kobylí hlavy ve vzdálenosti ca 200 m SV od jmenované kóty 215,3), ZM 10 13-11-21, 441:157.

Uvnitř vojenského opěrného bodu existovalo v kritických letech 1639/1640 několik míst s historicky prokázaným obyváním (zámek Brandýs nad Labem) a rovněž archeologicky doloženým osídlením. Při rekognoskaci terénu v roce 2008 byly ověřeny reliktů valů redut č. 1 (zahradka vily Smetanka) a č. 5 (v lese SV těsně od křižovatky cest). Staroboleslavský rodák J. Rathouský uvedl, že zachovalou redutu č. 5 jako mladík ještě v 70. letech 20. století navštěvoval. Teprve poté podlehla aplanacím sousední vojenské posádky tehdejší čsl. armády.

POLOHY S ARCHEOLOGICKÝMI NÁLEZY

Dosud bylo registrováno sedm poloh s archeologickými nálezy (obr. 2), které lze bezpečně spojovat se švédským vojenským táborem. Z nich dvě – reduta č. 4 a poloha čp. 36 – náleží k akcím, provedeným roku 1931. Amatérští archeologové B. Rathouský a J. Podoubský identifikovali pět dalších nalezišť:

- poloha „Na písku“ kat. úz. Stará Boleslav, okr. Praha-východ (archeologické nálezy byly v Muzeu Mladoboleslavska částečně evidovány pod inv. č. 37227/1-131, 37227/132/1-62, č. přír. 247/07/1);
- poloha „Belveder“ (č. přír. 247/07/2);
- poloha „Dům na okraji lesa“ (č. přír. 247/07/3);
- poloha „Kobylí hlava“, kat. úz. Hlavenec, okr. Mladá Boleslav (evidováno pod inv. č. 37226/1-26; č. přír. 246/07);
- poloha „Plošina“ v hlaveneckém lese, kat. úz. Hlavenec, okr. Mladá Boleslav (evidováno pod reg. č. 2/09).

Rozsah plochy s archeologickými nálezy v poloze „Na písku“ překračuje směrem na východ mezi šancemi č. 1 a 2 rekonstruovaný průběh liniového opevnění. V soulase s Cappiho vedutou byl (rovněž kresebně) proponován větší rozsah opevněného tábora s korekcí polohy reduty č. 2 (obr. 2).

CHARAKTERISTIKA NÁLEZOVÉHO FONDU

Apriorního zdůraznění zaslouží fakt, že ne všechny nalezené předměty v počtu 906 kusů lze ztotožnit se švédským táborem z let 1639/1640. Do následujícího statistického přehledu bylo zahrnuto pouze 729 kusů předmětů, které přišly na světlo světa do poloviny roku 2008. Do „švédského“ kontextu nemohou patřit obvyklé ztráty jinak datovatelných předmětů a nástrojů všeho druhu, dále i součástí oděvu, ale spolehlivě je vytrdit nebylo uskutečnitelné. A to ještě téměř pětina fragmentů nebyla vůbec, ani morfologicky určitelná.

Palné i chladné zbraně, koňský postroj	30 %
Součástky oděvu	25 %
Nástroje	8 %
Hřebíky a skoby (stavební prvky)	10 %
Cenné předměty	5 %
Varia	22 %

Co do materiálu nalezených předmětů, tvoří ty z drahého kovu, stříbra, pozoruhodnou komponentu souboru. Mince (17 ks), renesanční řetěz a prsteny prezentují okolo dvou a tří čtvrtin procentního bodu. Jen jednou se vyskytlo zlato ve formě pozlacení plakety zbroje (0,16 %). Další zlatý předmět – prsten s tyrkysovým kamenem a vegetabilním renesančním tepaným ornamentem (obr. 27) – byl nalezen v roce 2008 a nemohl být zařazen do procentuálních výčtů. To se rovněž týká staršího nálezu pozlacené stříbrem plátované rukojeti orientální dýky, snad jatagánu nebo balkánského kindžálu (obr. 28; srv. Křížek 1994; Čepička et al. 2006), jejíž souvislost se švédským táborem není prokazatelná (ač do bojů zasáhla uherská/chorvatská jízda; Prášek 1873; Zuman 1931, 13/).

Předměty ze slitin mědi byly 3–4× početnější nežli stříbrné, zatímco olovo ve formě odlitých kulek nebo polotovarů a suroviny téměř dosahuje početnosti předmětů ze všech barevných kovů. Téměř všechny ostatní předměty byly zhotoveny ze železa. Výjimkou zůstaly pouze dva zlomky z těl hliněných neglazovaných oxidačně vypalovaných nádob z pozdního středověku až časného novověku (0,32 %), výjimečně deponovaných při vyzdvihování kovových předmětů. Ty indikují přítomnost na jiných lokalitách nejčastěji zastoupené složky hmotné kultury, keramiky.

Palné zbraně včetně kulek tvoří spolu s chladnými zbraněmi skoro pětinu detektory získaného souboru. Z toho součástky palných zbraní – zřejmě arkebuz a mušket s doutnákovým a též kolečkovým zámkem (=zapalovacím mechanismem, srv. Křížek 1994) – dosahují 5,79 %, chladné zbraně a jejich fragmenty 3,63 %. Specifikum zastupují podpěrky pro pušky, tzv. furkety a jejich okované botky. Zkreslení mohlo nastat v počtu olověných kulek (7,07 %), z nichž některé nemusí souviset, resp. nesouviset s obdobím třicetileté války. Ovšem více než čtvrtinu kulek zastupují polotovary s ještě neodříznutým čípkovitým nálitkem z výroby v odlévacích kleštích. K militariím jako takovým je nutno přičíst fragmenty brnění a patrně i přileb v počtu 16 kusů (1,93 %). Zvláštní skupinu tvoří železné hroty, jak střel, tak především pík nebo kopí. Identifikovány nebyly litinové dělové koule, známé z výkopu reduty č. 4 (Zuman 1931) i jiných lokalit třicetileté války (Beneš – Kubů – Török 1995, 466).

V nápadně značné kvantitě vystupuje výstroj vojáků a důstojníků (ale i vojsko doprovázející suity), především přezky od opasků a řemíků např. spojujících brnění (109 kusů, 17,52 %), téměř výhradně mužských (v případě malých exemplářů ze slitin mědi snad i ženských). K bandalírům mohla patřit plechová potažení řemenů, s figurální a geometrickou výzdobou včetně siluet „anděličků.“

K diskutované kategorii hmotné kultury náleží několik typů bronzových a mosazných knoflíků (4,18 %). I zde některé představují ztráty z dob, kdy lokalita netvořila vojenský tábor.

Fragmenty ale i celé exempláře 18 kusů železných ostruh, třmen, dále 10 udidel a jejich zlomků, 19 kusů podkov se dvěma falérami ze slitiny mědi (a průvlečkami 8,46 %) by měly signalizovat přítomnost jezdeckta v táboře, ale i doprovodného trénu (pokud ovšem nejde o ztráty z jiných období).

Mezi předměty každodenní praktické potřeby, nalézané ve vyšší kvantitě, spadá 28 nožů (4,5 %) a dále šest seker (0,96 %). Po 1 až 4 kusech se našly dvouzubé vidličky a lžička, z nástrojů kladiva, pilník, nůžky ovčácké i obyčejné stříhací, dále rýč a motyka, což dohromady činí zaokrouhleně 7 % souboru. K nástrojům s dřevěnou rukojetí zřejmě patřily železné zděre a manžetovité kroužky s výstupky (téměř 5 %).

Častěji nalézané klíče (1,6 %) a zámky včetně některých kování prozrazují truhly – mobilní inventář vojáků a trénu. K němu je možno přičíst ataše dřevěných věder nebo kovových kotlů (5 kusů, 0,8 %), a to nezmiňujeme nalezené závěsné háky a multifunkční železné řetězy. Bezpečně byla doložena jedna kovová nádoba, z níž se zachovala nožka ze slitiny barevného kovu.

Železné hřebíky (44 ks, 7,07 %) a skoby (20 ks, 3,22 %) indikují existenci dřevěných (provizorních) staveb, pokud v případě skob nejde o stanové kolíky. Význam těchto předmětů podtrhuje okolnost, že se jedná zaokrouhleně o desetinu celého souboru.

Mezi hmotnou kulturu doprovodné suity by měl patřit kovový náprstek a snad i subtilní stříbrný prsten s ametystem. Ocílky a zákolníčky mohly náležet jak vojákům, tak jejich doprovodu. Těžko soudit o významu medailonku s mariánským obrazem, víčku dýmky i rolničce z barevných kovů.

Mezi varia je možno počítat také zachovalou obchodní pečeť z olova, na aversu s nápisem HEN/BERG v majuskuli, na reversu s ikonografií znaku (*obr. 7:8*). Provenienci předmětu se zatím nepodařilo zjistit, stejně tak emitátora buď z městských komunit, nebo privátního podnikatele z řad šlechty v prostoru Německa až Švédska.

Mince

Výraznou komponentu souboru tvoří jednotlivě nalezené stříbrné mince (celkem 23 ks, okolo 3 %).² Z nich na rok ražby určitelných bylo patnáct, ražených v letech 1547, 1551, 1555, 1555, 1612, po dvou až třech kusech emitovaných r. 1624 a 1625, další mince z roků 1627, 1632 (2 ks), 1634, 1636 a 1637 (tedy ražené dva roky před zřízením vojenského tábora). Další náleží do let 1471–1516, 1541–1547, 1580–1630 a 1619–1640. Vzhledem k okolnosti, že v době třicetileté války běžně obíhaly mince ze 16. století, měli bychom i bez písemných pramenů k dispozici teoretický archeologický terminus post quem rok 1637, po kterém tábor musel vzniknout.

Zajímavý se jeví původ mincí; z habsburského soustátí jich pochází 10, ze Saska 5, z ostatních částí římské říše 2, z Braniborska a Šlesvicka-Holštýnska po jedné a z území dnešní Francie a Holandska rovněž po jedné. Některé z mincí by mohly indikovat pohyby švédské armády v severním Německu, Sasku a habsburských zemích, dále snad původ některých vojáků před tažením do Čech v roce 1639.

Bohužel bez bližších nálezových okolností s určením místa nálezu v „okolí Boleslavi“ získal J. Podoubský měděnou čtvrtinu švédského öre královny Kristiny s obrazem tří korunek a letopočtem 1635. Tento nález nebyl započítán v předcházejícím výčtu datování a provenience ražeb.

Celkové množství mincí nalezených detektory ve švédském táboře nepředstavuje žádnou výraznou hodnotu. Odhadem by stačilo jedinému vojákovi k obživě na pouhý měsíc. Jedná se nejspíše o vojáky nebo dalšími obyvateli ležení náhodně ztracený ražený kov.

Pozlacená plaketa jezdce

Nalezená silně pozlacená plaketa byla za třicetileté války připevněna buď na přilbu nebo brnění jednoho z vysokých švédských důstojníků, ne-li samotného generála Johanna Gustafssona Bannera. Byl to on, který musel v těchto místech alespoň dočasně pobývat.

Neznámý umělec z nějaké zbrojařské dílny na plaketě plasticky ztvárnil válečníka jedoucího v brnění na koni, třímajícího vytasený meč v poloze za přilbou, která byla ozdobena chocholem z perí. V pozadí vpravo od koně hoří plameny, z nichž stoupá dým, vlevo od válečného zvířete vystupuje tehdejší zpusťosená vesnice nebo město s kostelní věží nebo bránou. Stavby patrně nemají střechy.

Famózní plaketa neuvěřitelně vysoké historické i komerční ceny měla konkrétnímu majiteli, ve vojenské hierarchii vysoce postavenému důstojníkovi, dopomáhat k vítězství na bojišti a zároveň zabezpečovat štěstí včetně symbolické ochrany před zraněním a smrtí v krvavých bojových střetech třicetileté války. Současně její úkol spočíval v optickém zviditelnění jedné z vůdčích osobností švédské válečné mašinerie. Provedením plakety ze zlata bylo již zdálky patrné, že nejde o žádnou nevýznamnou osobnost z 26 000 vojáků švédské armády, která tehdy ovládala značnou část Čech.

Použitý motiv plakety – jezdec v plamenech války – buď představuje římského boha války Marta ve zbroji třicetileté války (*Saska – Groh 1925, 209–212*), nebo vychází z apokalyptického podobenství války v biblickém pojetí Zjevení sv. Jana, kde po rozlomení druhé pečeti vyjel „*kůň, ohnivý, a jeho jezdec obdržel moc odejmout zemi mír, aby se všichni navzájem vraždili; byl mu dán veliký meč*“ (*Zj 6,4*; citováno podle ekumenického překladu Bible z roku 1979). Měly tak skončit hrozné nepořádky na lidmi zkažené zemi těsně před posledním soudem. Kdo se jezdcí postaví, čeká ho zkáza. Nejinak se to snad mělo jevit neznámému Švédovi, z jehož brnění v roce 1640 v boleslavském lese na dálku zářila zlatá plaketa. Němě hrozila, že

² Autorem určení mincí je amatérský numismatik Jiří Podoubský.

kdo neuhne, toho čeká zkáza a smrt jako mnohé vojáky (a přibližně i třetinu obyvatel, jichž po třicetileté válce v Čechách ubylo).

DISLOKACE ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ V RÁMCI POLOHY „NA PÍSKU“

Polohu významnějších archeologických nálezů zaznamenávali nálezci na orientačních (v citované NZ 2/09 archivovaných) pláncích, aby následným zaměřením prostřednictvím GPS (*obr. 3c*) mohla vzniknout alespoň hypotetická představa o struktuře aktivit v této části švédského ležení.

Nutno předeslat, že terénu v poloze „Na písku“ (plocha ca 200 × 80 m) dominuje ledvinovitá vyvýšenina s nadmořskou výškou 181,2 m (*obr. 3a,c*). Od ní směrem k JZ navazuje rovinný komplex, opačným směrem konfiguraci terénu tvoří nepatrně stupňovité vyvýšení. Na zmíněné ledvinovité terénní vlně byla nalezena pozlacená plaketa jezdce (č. 297), několik stříbrných mincí, stříbrný řetízek a oba prstény s drahými kameny (materiál Ag, Au), dále byla registrována koncentrace obvyklých druhů (většinou železných) nálezů, především opaskové přezky, nože, hřeby, součástky palných zbraní a olovené kulky, ale i ostruhy, mosazné faléry postroje, dále mj. vidličky a kladívko. Směrem na sever od ledvinovité vyvýšeniny již mimo lesní prostor dodnes přežívá místní název „Na praporci“, kde podle tradice mělo být polní sídlo velení švédského vojska, zatímco sám generál J. G. Banner sídlil v zámku v Brandýse n. L. (*Prášek 1873; Zuman 1931, 12; Matoušek – Šimek – Altová – Karlík 2007*).

V poloze „Dům na okraji lesa“ (plocha ca 250 × 50 m) byly zaznamenány běžné nálezy, např. licí kleštičky na výrobu polotovarů kulek (č. 331), fragmenty prachovnic, součástky palných zbraní, hodně hřebů, opět přezky a knoflíky, zato žádné předměty z drahých kovů ani mince, ojediněle náprstek.

Na samém východním okraji polohy „Na písku“ v okolí nálezu č. 54 (plocha ca 10 × 10 m) se našly ostruhy a opaskové přezky, dále licí kleště s kulkami, nákončí bodné zbraně z barevného kovu a daleko méně fragmentů železných předmětů

Minimum archeologických nálezů pochází ze západního okraje polohy „Na písku“ (plocha ca 100 × 50 mm), nicméně mimo „železa“ byly nalezeny dvě stříbrné mince. Další informace o výskytu určitých druhů předmětů tvoří obsah NZ 2/09 v mladoboleslavském muzeu.

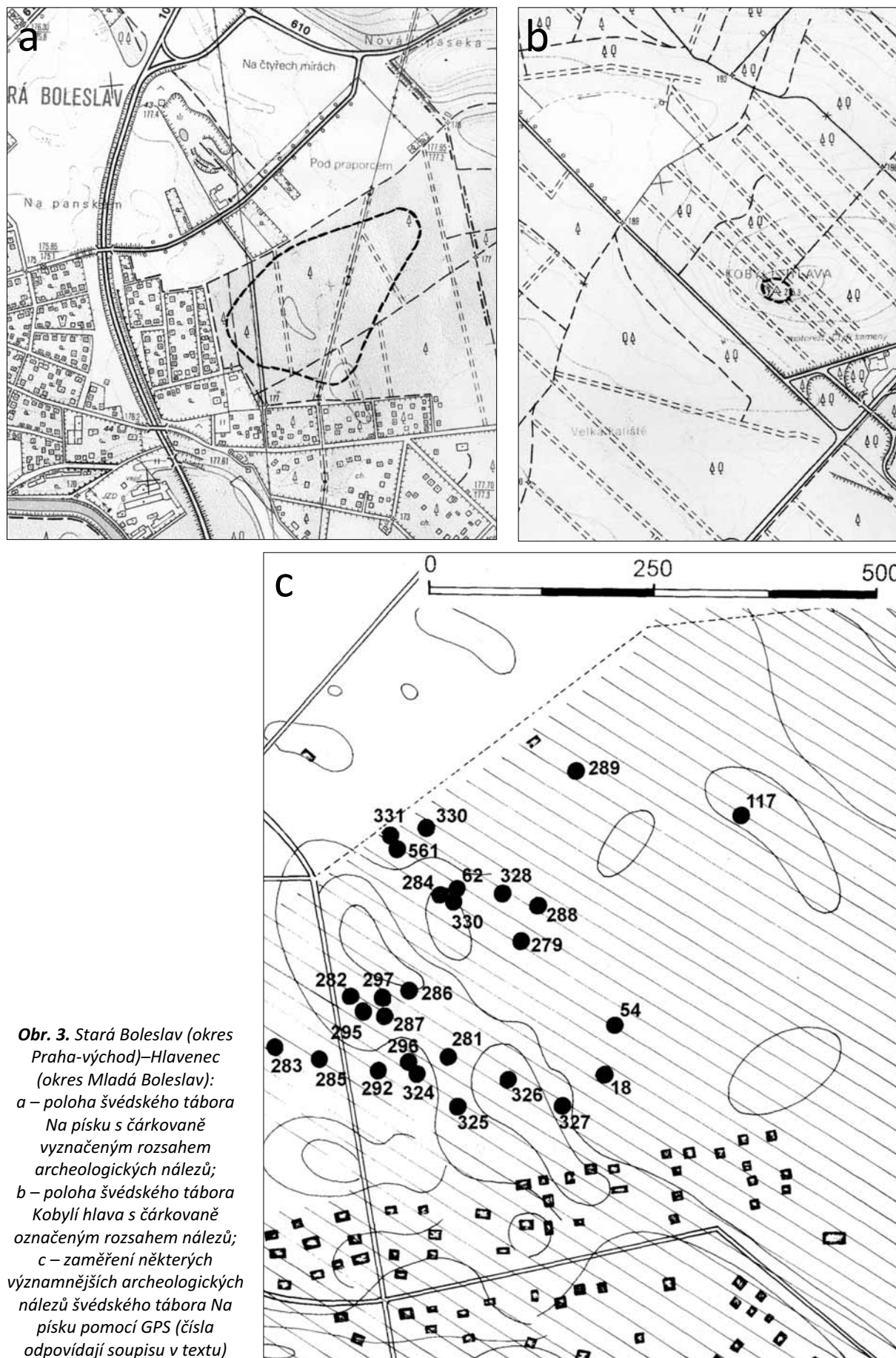
Struktura vojenského tábora Švédů v místě, kde byly provedeny prospekce detektorem kovů, se pravděpodobně vyznačovala členěním na menší okrsky o rozloze čtvrt až půl hektaru. Jejich funkce (a koncentrace obyvatel) asi byla odlišná, od běžných vojáků k vyšší důstojnické hierarchii, ale do úvah spadá i příslušnost k doprovodnému trénu.

PÍSEMNÉ PRAMENY K ŠVÉDSKÉMU TÁBORU

Konkrétnější informace o švédském táboře u Staré Boleslavi publikovala řada badatelů (např. *Prášek 1873, 26–27; Zuman 1931, 5–17; Čtverák – Ulrychová 2001, 396; Matoušek 2006, 160; Enc 2007; Matoušek – Šimek – Altová – Karlík 2007, 93–116*). Z těchto studií vyplývá vstup Švédů do Staré Boleslavi 27. května 1639, posléze příjezd generála Bannera do prostoru celého dvouměstí Stará Boleslav/Brandýs n. L. 2. června 1639. „*Obrovský polní tábor pro přezimování celé armády*“ – čítající údajně 26 000 mužů – měl být zřízován od léta, resp. podzimu 1639, stál bezpečně až 24. listopadu 1639. Ovšem novější prameny snižují počet vojska na zhruba 6 000 vojáků a stejný počet příslušníků trénu (*Enc 2007*). Velitelství mělo být situováno v poloze „Na praporci“, v jeho okolí nechyběly „*přístřešky rozmanitých toarů a materiálů, ze kterých si vojáci stloukali své boudy*.“ Ještě 12. ledna 1640 došlo k rabování ve zruinované Staré Boleslavi, ale již k 20. lednu 1640 dlelo v táboře pouhých 40 jezdců (a v brandýsském zámku „*posádka včetně generála Bannera*“). Tohoto dne vypukl ve stanovém táboře v sousedství chrámu sv. Václava požár. Odchod Švédů z tábora trval až do 17. března 1640, kdy okolo čtvrté hodiny odpolední odešel spolu s generálem Bannerem poslední švédský voják (*Matoušek – Šimek – Altová – Karlík 2007, 104–105; Enc 2007*).

PROBLEMATIKA IKONOGRFIE ŠVÉDSKÉHO TÁBORU

Pokusit se je možno o konfrontaci informací z veduty švédského tábora s poznatky archeologie. Kresbu švédského polního opevnění v prostoru Staré Boleslavi vytvořil císařský vojenský inženýr Carlo Cappelletti až po odchodu Švédů, což potvrzuje fakt, že není zobrazena zástavba tábora. Byla však publikována již v roce 1643 ve čtvrtém dílu *Theatra Europaea* na straně 361. Podle znázorněné listnaté vegetace na stro-

Obr. 3. Stará Boleslav (okres Praha-východ)–Hlavenec (okres Mladá Boleslav):
 a – poloha švédského tábora Na písku s čárkovaně vyznačeným rozsahem archeologických nálezů;
 b – poloha švédského tábora Kobylí hlava s čárkovaně označeným rozsahem nálezů;
 c – zaměření některých významnějších archeologických nálezů švédského tábora Na písku pomocí GPS (čísla odpovídají soupisu v textu)

mech musel Carlo Cippi zachytit situaci během vegetačního období, tedy od léta do podzimu určitého roku. Nemohlo tomu být dlouho po odchodu Švédů, neboť dřevěné palisády liniového opevnění s redutami ukazuje v neporušeném stavu. Nejsou patrné žádné stopy po příbytcích vojáků, zato z rozbořené Staré Boleslavi zůstalo patrných 11 rozbořených domů a hradby s pěti věžemi. Již dříve byly ikonografické informace kriticky hodnoceny s tím, že kresba zachycuje konfabulační momenty (například tok Jizery není touto řekou nýbrž slepým ramenem Labe; přehnaná vzdálenost brandýsského zámku od hradeb téhož města). Další podrobnosti nedávno zhodnotil tým autorů (*Matoušek – Šimek – Altová – Karlík 2007*, 93–148). Věrohodnost zobrazené krajiny se švédským zimním táborem snižuje navíc okolnost, že krajina není zasněžena (srv. *Matoušek – Klečková 2009*, 514).

Diskutovaný snížený informační obsah veduty švédského tábora s nezachycenou vnitřní zástavbou před Starou Boleslaví z let 1639/1640 zdaleka nedosahuje plastičnosti kolorované perokresby bratří Trexelů analogického vojenského tábora Albrechta z Valdštejna před Norimberkem z roku 1632 (*Fučíková – Čepička 2007*, 97, obr. 6.1.18b). Toto polní ležení zahrnovalo 16 km opevnění s redany a redutami pro 60 000 vojáků a nezbytný doprovod. Kresba zachycuje rozmístění stanů pěchoty a jezdeckta včetně štábu, lazaretu pro nemocné a raněné, ustájení koní a další detaily, což indikuje alespoň orientační představu původního vzhledu staroboleslavského ležení.

ZÁVĚR

Uskutečněním nezákonného detektorového výzkumu švédského tábora na katastrech Staré Boleslavi a Hlavence byl v letech 2003–2008 získán obzvlášť významný soubor 906 kusů specifické hmotné kultury, který zahrnuje zejména období třicetileté války. Militaria a další předměty zastupují jeden z nejvýznamnějších souborů nejenom z Čech, ale bez nadsázky i ze střední Evropy (srv. *Englund 2000*). Další zpracování lokality z let 1639/1640 by mělo probíhat ve spolupráci s Vojenským historickým ústavem AČR včetně revizního archeologického výzkumu. Dosavadní předběžné výsledky lze formulovat v několika bodech:

1. Liniovým opevněním s redutami a redany vymezený prostor ca 12 km² nemusel být zcela zaplněn zařízeními vojenského tábora. Prokázána byla aktivita vojska a předpokládaného trénu v koncentraci na jeho severovýchodním výběžku v poloze „Na písku“, dále i v poloze „Belveder“.

2. Švédský tábor patrně zahrnoval předsunutý strategický bod na výšině Kobylí hlava nad motorestem Čtyři kameny.

3. Veduta Carla Cippiho se švédským opevněním – publikovaná již v roce 1643 v díle *Theatrum Europaeum* – vznikla nedlouho po zániku ležení v roce 1640. Její autor pravděpodobně neznal autentickou situaci a dopustil se řady nepřesností. Bohužel nezachytil zástavbu ležení, která by však mohla být zjišťována perspektivním terénním archeologickým výzkumem.

4. Podle zastoupení jednotlivých kategorií hmotné kultury tvořili převahu dočasných obyvatel v poloze „Na písku“ vojáci, nikoli doprovodný trén.

5. Jezdeckto tvořilo významnou část osazenstva tábora, jak to signalizuje autarkní výroba olověných kulek typická právě pro tuto komponentu vojsk třicetileté války.

6. Ze souboru hmotné kultury vynikají tři předměty, které byly zhotoveny ze žlutého krále kovů. Jednak to je pozlacená plaketa boha války, součást brnění nebo přilby významné osobnosti ležení, ať již Zdeňka Hodického z Hodic nebo samotného Johanna Gustafssona Banera a dalších, jednak honosný zlatý prsten s vegetabilní ornamentikou a vsazeným tyrkysem. Otevřenou otázkou zůstává z prostoru vně vojenského ležení pocházející fragment pozlacené rukojeti dýky, jejíž souvztažnost se švédskou epizodou nelze prokázat.

7. Zánik polního tábora v posledních jarních měsících roku 1640 nemusel způsobit požár, který je písemnými prameny doložen pro jinou část ležení v intravilánu Staré Boleslavi okolo jejich církevních staveb.

Neuskuteční-li profesionální archeologové v nejbližší budoucnosti detektorový výzkum známých historických vojenských táborů a bojišť, budou tyto lokality zanedlouho po archeologické stránce zdevastovány a znehodnoceny.

PŘÍLOHA

Soupis archeologických nálezů z areálu vojenského tábora Švédů

Poloha „Kobylí hlava“

Inv. č. 37226/1.-3. ostruhy, celé exempláře nebo deformované fragmenty, Fe; 4.-8. kulky, olovo (5 ks); 9.-10. kulky s čípkovitými nálitky, olovo (2 ks); 11. zámek visací, Fe; 12. průvlečka řemení, Fe; 13. nůž s odlomenou částí řapu, Fe; 14. předmět neurčený, Fe; 15. průvlečka řemení osmičkovitého tvaru, Fe; 16. předmět neurčený, Fe; 17. hrot šípu, rhombický profil, Fe; 18. knoflík, cín; 19. nůž zavírací, Fe; 20. víčko prachovnice nebo dýmky, průměr 24 mm, poškozeno, bronz/mosaz?; 21. totéž jako č. 20, Fe; 22.-25. předměty neurčené, fragmenty, Fe; 26. kleštičky k odlévání projektilů, Fe (obr. 11:8); 27. nůžky ovčácké, fragment, Fe. Během tisku tohoto sdělení došlo v poloze „Kobylí hlava“ k nálezům dvou stříbrných mincí. Jedna (č. 776) byla určena jako escalin Karla V., římského císaře a krále španělského z roku 1551 (Holandsko pod Španěly), druhá (č. 777) až na hodnotu groše z r. 1554 není určitelná.

Poloha „Na písku“

Inv. č. 37227/1.-3. kulky, jedna deformovaná nárazem, olovo (3 ks) (obr. 12:27); 4.-6. kulky s čípkovitým nálitkem, olovo (3 ks) (obr. 12:9-10); 7. slitek amorfní, olovo; 8. hrot kopí/oštěpu, d. 111 mm, Fe; 9. průvlečka/přezka obdélníková s žebrem, Fe; 10.-11. totéž jako č. 9, slitina s majoritním podílem mědi (obr. 14:4); 12. přezka?, fragment, mosaz?; 13. kroužek, průměr 30 mm, měďnatá slitina (obr. 14:5); 14. přezka opasku nebo řemení půlměsícovitého tvaru, mosaz; 15. potažení řemene z plechu, ornamentální výzdoba (biblický příběh, patrné vyobrazení biblické osobnosti, geometrická a rostlinná ornamentika); měď/bronz (obr. 23:10); 16. víčko prachovnice nebo dýmky, průměr 30 mm, slitina s podílem mědi; 17.-20. knoflíky s připevňovacími očky, měď/bronz/mosaz (4 ks) (obr. 16:14,18); 21. klíč, Fe (obr. 16:5); 22.-23. kulky, olovo (2 ks); 24. zámek od truhly, poškozeno, Fe (obr. 5:3); 25. předmět neurčený, podoby výseče kruhu se středovým otvorem a 6 dalšími hvězdicovitě umístěnými, plech Fe; 26. přezka, Fe (obr. 13:11); 27. přezka obdélníkového tvaru s trnem, opasek nebo řemení, mosaz/měď/bronz (obr. 13:1); 28. totéž jako č. 27; mosaz/bronz (obr. 13:19); 29. přezka opasku osmičkovitá, fragment, slitina s mědí (obr. 13:21); 30. slitek amorfní, olovo (obr. 12:5); 31.-32. kulky, zploštělé nárazem, olovo (2 ks) (obr. 12:29); 33.-36. kulky s čípkovitým nálitkem, olovo (4 ks) (obr. 12:11-14); 37. plech zohýbaný, d. 27 mm, slitina s podílem mědi; 38. přezka, Fe; 39. trubička, barevný kov s mědí, d. 47 mm, průměr 16 mm (obr. 14:2); 40.-41. předměty neurčené (vidlička?), Fe; 42. nožka z nádoby z mědi nebo mosazi, odlomeno v místě chodidel, 80 × 22 mm; 43. nůžky stříhací, s kruhovou hlaví, d. 55 mm, průměr hlavice 33 mm, fragment, Fe (obr. 19:2); 44. nůžky ovčácké, fragment, Fe (obr. 19:6); 45. hřeb s velkou hlaví (obr. 15:10); 46. předmět neurčený ve tvaru kladívka se dvěma otvory, d. 31 mm, Fe; 47. předmět neurčený, plechový, slitina s podílem mědi; 48.-50. knoflíky, měď/bronz/mosaz? (3 ks) (obr. 16:16); 51. rolnička, fragment, mosaz; 52.-55. ostruhy různých tvarů, fragmenty i celé exempláře (4 ks), obr. 8:1-3; 56. předmět neurčený (ocílka?), fragment, Fe (obr. 15:14); 57. nůž s odsazeným trnem/řapem a 3 nýty k upevnění rukojeti, Fe (obr. 17:1); 58. zákolníček?, Fe; 59. hrot oštěpu s tulejí, d. 109 mm, Fe (obr. 4:1); 60.-61. hrot šípu, rhombický profil, d. 84 mm, Fe (2 ks) (obr. 4:8-9); 62. předmět neurčený, tyčinka, d. 43 mm, Fe; 63.-65. klíče, fragmenty, Fe (obr. 16:1-2); 66.-69. předměty, neurčené, fragmenty (nýt?), Fe (obr. 15:6-7); 70.-72. nože, Fe (obr. 17:4); 73.-76. předměty neurčené, Fe; 77.-84. nože s trnem, 8 ks, Fe (obr. 17:3,5,6-11); 85. spouštěcí mechanismus palné zbraně, fragment, Fe (obr. 5:1); 86.-96. předměty neurčené, fragmenty, Fe; 97. botka kopí ze svinutého plechu, d. 105 mm (obr. 15:4); 98.-111. předměty neurčené, fragmenty, Fe; 112. spouštěcí mechanismus palné zbraně, úchytka pro křesací kámen, d. 46 mm, Fe; 113. kruh, obdélníkový profil, průměr 65 mm, Fe; 114. předmět neurčený, rhombický tvar s obdélníkovitým otvorem, d. 81 mm, Fe (obr. 19:5); 115. předmět neurčený, tyčinka, d. 138 mm, Fe. 116. podpěrka po palnou zbraň/furketa, Fe; 117. kulka s čípkovitým nálitkem, olovo; 118. kulka zploštělá nárazem nebo polotovar, olovo (obr. 12:16); 119. vahadlo spouštěcího mechanismu palné zbraně, Fe; 120. rolnička dutá s očkem, slitina s podílem mědi; 121. kulka s čípkovitým nálitkem, olovo; 122. plech, nepravidelný tvar, Fe; 123.-126. hrot šípu, rhombický profil, d. 99 mm, Fe (4 ks) (obr. 4:10-11); 127. kolečko ostruhy, Fe, 2 ks (obr. 8:6); 128. kroužek, bronz (obr. 14:7); 129. součástka spouštěcího mechanismu palné zbraně, tvar kladívka se dvěma otvory, Fe; 130.-131. kování prolamované s rostlinnými motivy a geometrickými motivy, 85 × 81 × 14 mm, Fe (obr. 22:6); 132. udidlo, zachovalý exemplář, Fe.

Inv. č. 37227/132/1. přezka obdélníková s trnem, Fe (obr. 13:13); 2.-8. přezky od opasků nebo řemení, s trny i bez nich, Fe (7 ks); 9. nůž?, fragment, Fe; 10.-13. přezky, jako č. 2-8, Fe/barevný kov; 13. nůž s odsazeným trnovitým řapem, Fe; 14. kroužek plechový, 52 × 49 mm, Fe; 15. přezka půlměsícovitého tvaru, Fe; 16. předmět neurčený, lyrovitý tvar, d. 38 mm, Fe; 17. přezka obdélníkovitá, Fe; 18. předmět neurčený, tvaru písmene U, 76 × 38 mm, Fe; 19. nůž, fragment, Fe; 20. přezka obdélníkovitá s trnem, Fe (obr. 13:16); 21.-22. přezky s odlomeným trnem, Fe (2 ks); 23. předmět neurčený, čtvercová destička v rozích s otvory pro upevnění, uprostřed větší kruhový otvor, 80 × 80 mm, Fe (obr. 11:7); 24. ocílka, fragment, Fe (obr. 15:13); 25. předmět neurčený, fragment, Fe; 26. prachovnice tvaru komolého kužele se dvěma otvory v bocích, v. 71 mm, Fe; 27.-34. předměty neurčené, fragmenty, Fe; 35. knoflík z barevného kovu (obr. 16:15); 36. nůžky dnešního typu (obr. 19:2); 37.-39. zákolníčky, Fe (3 ks) (obr. 18:4-5); 40. hrot oštěpu nebo kopí, Fe (obr. 4:2); 41.-42. podkovy, Fe (2 ks) (obr. 9:5-6); 43.-45. udidla, celý kus a fragmenty, Fe (obr. 10:1-3); 46.-47. přezky s trnem, Fe (obr. 13:2); 48. ostruha, téměř zachovalý exemplář bez ozubeného kolečka, Fe (obr. 8:2); 49. zděř, průměr 50 mm, Fe (obr. 18:7); 50.-51. ostruhy, téměř zachovalé exempláře bez ozubených koleček, Fe (obr. 8:3); 52. udidlo, fragment, Fe; 53. slitek amorfní, olovo; 54.-65. předměty většinou neurčené, fragmenty (např. č. 56

ocílka (*obr. 15:13*); č. 57 poutka vědra (*obr. 7:3*); č. 60 přezka s trnem (*obr. 13:3*), Fe; 66. skoba, Fe; 67.–68. kování řemene?, plechové, oboustranná tlačaná rostlinná a antropomorfní (obličej s knírem) ornamentika uvnitř oboustranné podélné lišty, 147 × 38 mm, 87 × 34 mm, slitina s majoritním podílem mědi (2 ks) (*obr. 23:11*); 69. motyka, 239 × 208 mm, Fe (*obr. 19:1*); 70. nůž, Fe; 71. vidlička, Fe (*obr. 16:22*); 72. nůž, Fe; 73.–76. podkovy, Fe (4 ks); 77.–80. nože, celé exempláře a fragmenty, Fe (8 ks); 81. neurčený předmět, tvar vrbového listu, d. 118 mm, Fe; 82. nůž/kování?, fragment, Fe; 83. předmět neurčený, d. 175 mm, Fe; 84. kování se závěsným poutkem, 212 × 49 mm, Fe; 85. předmět neurčený se dvěma poutkovitými otvory, d. 266 mm, Fe; 86.–87. udidlo, fragment, Fe (2 ks); 88. spouštěcí mechanismus palné zbraně, relikty dekorace okolo otvorů, 167 × 55 × 53 mm, Fe; 89.–91. hřeby, Fe (3 ks) (*obr. 15:8–10*); 92. předmět neurčený tvaru vrbového listu, d. 118 mm, Fe; 93. předmět neurčený, zalomená tyčinka s nýtem, d. 79 mm; 94. tyčinka, Fe; 95.–96. udidla, fragmenty, Fe (2 ks) (*obr. 10:4–5*); 97. botka kopí, kuželovitý předmět ze stočeného plechu, v. 102 mm, Fe; 98. závaží/prachovnice?, kuželovitý tvar se zlomeným očkem, Fe (*obr. 15:1*); 99. poutko se svorkou, Fe; 100. klíč, fragment, Fe; 101. objímka/zděř, průměr 55 mm, Fe (*obr. 15:5*); 102. postranice udidla, deformovaná, d. 90 mm, Fe; 103. zákolníček?, Fe (*obr. 18:8*); 104.–108. přezky různých tvarů, Fe; 111. sekera s vějířovitým ostřím a lomem v otvoru pro topůrko, Fe (*obr. 18:1*); 112.–200. předměty neurčené, fragmenty, Fe (89 ks); 201.–203. přezky opaskové nebo řemení, Fe (3 ks); 204.–205. přezky opaskové nebo řemení, pravděpodobně mosaz (2 ks); 206. sekera, Fe; 207. kopáč zahrocený s tulejí, Fe; 208. hrot oštěpu/kopí, Fe; 209. nůžky, poškozené, Fe; 210. součástka palné zbraně?, Fe; 211–214. slitky olova, amorfní, ploché (4 ks); 215. loďkovitý neurčitelný předmět, Fe; 216. skoba, Fe; 217. přezka opasku nebo řemení, Fe; 218. přezka, mosazná, fragment; 219.–220. knoflík ze slitiny s podílem mědi (2 ks); 221. knoflík, asi cínový; 222.–223. kulky olovené s čípkovitým nálitkem, polotovar, olovo (2 ks); 224.–225. kulky olovené, deformované nárazem, olovo (2 ks); 226.–227. kulka olovená (2 ks); 228. kulka, Fe; 229. kroužek, mosazný; 230. návlčka ze slitiny s majoritním podílem mědi; 231. západka, Fe; 232.–234. součástky spouštěcího mechanismu palné zbraně, Fe (4 ks); 235. ostruha, ozubené kolečko, Fe; 236. přezka opasku nebo řemení, mosaz; 237. kování pochvy sečné zbraně, Fe; 238.–278. předměty neurčené, fragmenty, Fe (41 ks); 279. mince, třígroš, kiprový, Ag (Branibory, Jiří Vilém, 1619–1640); 280. pamětní groš, tzv. Spruchgroš, Ag, 8. Juni 1632 (Sasko); 281. mince, 1/24 groše, Ag (opatství Corvey, Theodor von Beringhausen, 1585–1616, ražba z r. 1612); 282. mince, Ag, krejcar (1625, Ferdinand II., 1619–1637, mincovna Vratislav, Slezsko, mincmistr Riedel); 283. mince, groš, Ag (1624, Jan Jiří 1611–1655, mincovna Dráždany, Sasko, mincmistr Hans Jacob); 284. mince, groš, Ag (1632, Jan Jiří 1611–1655, mincovna Dráždany, mincmistr Hans Jacob); 285. mince, pražský groš, Ag (bez data, mincovna Kutná Hora, Vladislav Jagellonský, 1471–1516); 286. mince, tříkrejcar, Ag (1636, Ferdinand II., 1619–1637, mincovna Kutná Hora, mincmistr Jan Viktor Geronis); 287. mince, grešle, Ag (1547, Mořic Saský, 1541–1547, mincovna Anaberg); 288. mince, grešle, Ag (Mořic Saský, bez data ražby); 289. mince, grešle, Ag (1555?, Šlesvicko-Holštýnsko); 290. mince, 1/2 krejcar, Ag (město Strassburg, 16.–17. stol.); 291. mince, tříkrejcar, Ag (1634, Ferdinand II., 1619–1637, mincovna Praha, mincmistr T. Schuster); 292. mince, tříkrejcar, Ag (1627, Ferdinand II., 1619–1637, mincovna Kutná Hora, mincmistr Hölzl); 293. mince, Ag (1627, Ferdinand II., 1619–1637, Dolní Rakousy?); 294. mince, tříkrejcar, Ag (1624, Ferdinand II., 1619–1637, mincovna Videň, Felner); 295. prsten páskový se vsazeným kamenem, nejpravděpodobněji ametystem, stříbro (*obr. 24:1*); 296. řetěz dvojitý se tvarovanými články, stříbro (*obr. 24:6*); 297. plaketa s ikonografickým výjevem jezdce s mečem na koni v plamenech a kouři, v pozadí zástavba, připevněno k přílbě nebo pancíři prostřednictvím dvou kruhovitých poutek; slitina barevného kovu s majoritním podílem mědi, silně pozlaceno (zčásti odprýskáno) (*obr. 26*); 298. hrot kopí nebo oštěpu, Fe; 299. mince, groš, Ag (bez data, Ferdinand I., 1526–1564, mincovna Kutná Hora, mincmistři Běšín, Podivický); 300. kleštičky k odlévání olovených projektilů, Fe; 301. ostruha, Fe; 302.; medailon s ikonografií Panny Marie, cín?; 303.–307. přezky opasků nebo řemení, mosaz (5 ks); 308.–313. knoflíky z barevných kovů (6 ks); 314.–323. palné zbraně, segmenty spouštěcích mechanismů, Fe (9 ks); 324.–325. faléry ze slitiny barevných kovů s podílem mědi (2 ks) (*obr. 22:1–2*); 326. medailon, modlíci se osoba před křížem, bílý kov (stříbro) (*obr. 24:4*); 327. přezka opasku nebo řemení, plastická výzdoba, asi mosaz/měď; 328. předmět funkčně neurčitelný tvaru želvy s přívěsky, prolamovaný, mosaz/měď/bronz? (*obr. 22:5*); 329. prsten páskový, rostlinná ornamentika, stříbro (*obr. 24:3*); 330. prachovnice, kryt, barevný kov; 331. kleštičky k odlévání kulek, Fe; 332. víčko s otvorem z prachovnice?, miniaturní, slitina mědi; 333. přezka k opasku, plastická výzdoba, stříbro (*obr. 23:1*); 334. knoflík, výzdoba hvězdčovitá, stříbro (*obr. 23:8*); 335.–337. kohouty od palných zbraní, fragmenty, Fe (3 ks); 338.–339. klíč k natahování spouštěcího mechanismu palné zbraně, Fe; 340. zámková deska, Fe; 341. pánvička palné zbraně, Fe; 342. kryt pánvičky palné zbraně, Fe; 343. součástka palné zbraně (stolička), Fe; 344. péro hlavní palné zbraně, Fe; 345.–346. péro kohoutu palné zbraně, Fe (2 ks); 347. součást palné zbraně, tzv. kolečko, Fe; 348. neurčený předmět, rhombický tvar, slitina barevného kovu; 349. náprstek z barevného kovu (*obr. 22:4*); 350. lžička z barevného kovu, fragment; 351. prachovnice, víčko, barevný kov; 352. pochva dýky, slitina s majoritním podílem mědi; 353. kování, týž materiál jako č. 352; 354. plomba, vyraženo HEN/BERG (avers) a erb (revers), barevný kov s nepatrným podílem mědi a především olova (*obr. 7:8*); 355. prsten páskový, slitina s mědi; 356.–357. přezka opasku nebo řemení, miniaturní, mosaz (2 ks); 358.–360. přezky opasků nebo řemení, plasticky zdobené, mosaz s železnou jehlou (3 ks) (*obr. 23:4–5*); 361.–366. přezky opasků nebo řemení, obdélníkovité, jedna osmičkovitá, většinou nezdobené, slitina s podílem mědi (6 ks) (*obr. 23:3,6*); 367.–378. knoflíky, asi mosaz (12 ks) (*obr. 23:7*); 379. nádoba hliněná, fragment výdutě, cihlový, hrnčina, rychlorotační kruh, 32 × 25 mm; 380. nádoba hliněná, zlomek výdutě, šedobílá hrnčina, 49 × 38 mm; 381. spouštěcí zařízení palné zbraně, asi muškety, kompletní, Fe; 382. kování pažby palné zbraně, Fe; 383. součástka spouštěcího zařízení palné zbraně, Fe; 384. dtto jako č. 381; 385. kulka, olovo; 386. kulka s čípkovitým nálitkem, olovo; 387. přezka, miniaturní, slitina s mědi, Fe; 388.–389. součástka palné zbraně, tzv. zámek, Fe; (2 ks); 390.–393. kulky s čípkou po odlévání, olovo (4 ks); 394.–396. kulky, nepoškozené, olovo (3 ks); kulky, zploštělé nárazem, olovo (4 ks); 401.–405. slitky, amorfní, olovo (5 ks); 406.–407.

knoflíky, barevný kov (2 ks); 408. kroužek, mosaz; 409. prsten, páskový s oválnou ploškou, slitina s podílem mědi; 410. prsten, páskový, stříbro; 411. tyčinka kruhová s podélným otvorem, mosaz/měď/bronz; 412.–413. tyčinka kvadratická s naznačenými zářezy k porcování pro ulévání kulek, olovo (2 ks); 414. tyčinka kruhová, olovo; 415. knoflík, barevný kov; 416. přeslen/ „korál“, soudkovitý s otvorem, olovo; 417.–418. plech, zprohýbaný, měděná slitina (2 ks) (*obr. 21:11*); 419.–468. přezky opaskové nebo řemení, Fe (49 ks); 469. pánvička k palné zbrani, Fe; 470.–471. plech, zohýbaný, ze slitiny s podílem mědi, opatřen železnými nýty (2 ks); 472.–478. ostruhy, celé exempláře i fragmenty, Fe (6 ks); 479.–480. kolečka ozubená z ostruh, Fe (2 ks); 481. kroužek, mosazný; 482. přezka opasková nebo řemení, Fe; 483.–498. nože, kuchyňské, poškozené a fragmenty, Fe; 499.–540. hřeby masivní, Fe (41 ks); hrot oštěpu/kopí nebo masivního šípů, Fe (2 ks); 541. pilník, fragment, Fe (*obr. 21:9*); 542.–544. řetězy, Fe (3 ks); 546.–547. udidlo, část, Fe (2 ks); 548.–552. držadla věder, většinou fragmenty, Fe (5 ks) (*obr. 21:2–3*); 553.–554. kroužek, průměr 5 cm, Fe (2 ks); 555. botka kopí, kornoutovitý dutý předmět, Fe; 556. rukojeť kordu se záštitou?/stanový kolík?, Fe (*obr. 20:3*); 557.–620. fragmenty železných předmětů, amorfní, neurčitelné (63 ks); 621. třmen, Fe (*obr. 20:1*); 622. pochva, nákončí ukončené miniaturním kulovitým útvarem, Fe (*obr. 20:2*); 623. ostruha, výzdoba kruhovitého terče raménka boční části, fragment, Fe; 624.–625. ostruhy, fragmenty, Fe (2 ks); 626.–641. kroužky, průměr okolo 5 cm, Fe (14 ks); 642. řetěz s několika články, Fe; 643. hák závěsný s jedním provlečeným oválným článkem, Fe (*obr. 20:11*); 644.–646. sekery, poškozené exempláře, Fe (3 ks); 647.–661. podkova, poškozené i zachovalé předměty, Fe (14 ks); 662.–677. pláty desítkovité masivní, amorfní, Fe (11 ks); 678.–686. brnění, segmenty obdélníkových tvarů s otvory pro nýty, Fe (2 ks) (*obr. 21:12*); 689.–692. hřeby/skoby, masivní, Fe (4 ks) (*obr. 20:6–7*); 693.–698. řetězy s více články a neurčitelným ukončením (pouta?), Fe (5 ks) (*obr. 20:8–10*); 699.–702. poutka s připojeným hřebem s kroužkem místo hlavice (segment vědra), Fe (4 ks); 703.–710. zděre k upevnění k dřevěné kruhové násadě, Fe (7 ks) (*obr. 21:14,16*); 711.–721. plechy, zohýbané, neurčitelné s výjimkou kolečka k uchycení hledí přílby, Fe (10 ks) (*obr. 21:15*); 722. osmičkovitý řetězový (?) článek, Fe (*obr. 21:6*); 723. zámek visací s oblou bází, trapezoidní, silně korodovaný, Fe (*obr. 21:8*); 724.–728. klíč, resp. fragmenty, Fe (5 ks); 729.–731. kladiva, Fe (3 ks) (*obr. 21:13*); 732. kleštičky k ulévání projektilů, Fe; 733.–744. skoby, masivní, Fe (11 ks); 745. prsten s tyrkysem, zlato (*obr. 24:2; 25*); 746. mince, krejcar, Ag (bez data ražby, Ferdinand II., 1619–1637, mincovna Vídeň, mincmistr Felner); 747. mince, tříkrejcar, Ag (1637, Ferdinand II., 1619–1637, mincovna Praha, Jakub Bernhard Wolker).

Poloha „Reduta č. 4“

Výkop roku 1931 nebo těsně před tímto datem, nevidováno, nezvěstné. 748. koule dělostřelecká („houfnicová“), průměr 10 cm, Fe; 749. podkova, „koňská“, Fe; 750. mince „nezatelná“, bez určení materiálu; 750.–752. keramika, zlomky; 753.–754 hřeby, minimálně dva kusy, Fe.

Okolí Boleslavi

755. mince, 1/4 öre, ražba z roku 1635, královna Kristina, Švédsko, měď (*obr. 27*).

Plošina v hlaveneckém lese

756. ostruha, Fe; 757. podkova, Fe; 758. majzlík, Fe; 759. sekera, Fe; 760. hřeb masivní, Fe; 761. hák, Fe; 762. zámek visací, kulovitý tvar, Fe; 763. dvojhrot s tulejí, Fe; 764. řetěz, článek, Fe; 765.–767. neurčené předměty, fragmenty, Fe; 768.–770. kulky, 3 ks včetně jedné zploštělé nárazem, olovo; 771.–772. knoflíky diskovité s ouškem, barevný kov; 773.–774. keramika, 2 fragmenty.

Mezi Starou Boleslaví a Tuřicemi, „Na podluží“

Ojedinelý nález na samém břehu řeky Jizery, 1985, ZM 10 13-11-21, 376:334, neinventováno, soukromá sbírka, NZ čj. 1/2000 Muzeum Mladoboleslavska (J. Waldhauser). 775. rukojeť dýky/jatagán?, kindžál?, nepravý filigrán, niello, lom čepele, Fe, stříbro pozlacené (*obr. 28*).

Během odevzdání této statě do tisku byly nalezeny dvě mince v poloze Kobyly hlava již určené v předcházejícím textu pod č. 776 a 777.

LITERATURA

- Beneš, J. – Kubů, F. – Török, J. 1995: Soubor militárií z počátku třicetileté války z volarských šancí, Archeologické rozhledy 47, 461–480.
- Boháčová, I. (ed.) 2004: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Praha.
- Čepička, L. et al. 2006: Zbraně orientu. Praha.
- Čermák-Irma, J. 1931: Reduta číslo 4 u nádraží ve Staré Boleslavi. Bastion generála Bannéra v Hluchově. In: Ročenka Okresní jednoty musejní v Brandýse n. L. 1931. Brandýs nad Labem, 34–37.
- Čermák (-Irma), J. 1934: Nálezy na staveništi čp. 36 v Brandýse nad Labem. In: Ročenka Okresní jednoty musejní 1934. Brandýs nad Labem, 23–32.

- Čtverák, V. – Ulrychová, E. 2001: Komplex Česov (okr. Jičín) – fenomén v české archeologii?, *Archeologie ve středních Čechách* 5, 365–404.
- Enc, P. 2007: Kdy lidé přestávali věřit, že ještě existuje Bůh, *Městské noviny*, seriál se šesti pokračováními, únor až říjen. Brandýs nad Labem.
- Englund, P. 2000: *Nepokojná léta*. Praha.
- Fučíková, E. – Čepička, L. 2007: *Albrecht z Valdštejna a jeho doba*. Praha.
- Křížek, L. 1994: *Zbraně a zbroj. Průvodce sbírkami*. Libice nad Cidlinou.
- Matoušek, V. 2006: *Třebel. Obraz krajiny s bitvou*. Praha.
- Matoušek, V. – Klečková, T. 2009: Rytina bitvy u Přísečnice 17. března 1641 v *Theatru Europaeu*, *Archeologie ve středních Čechách* 13, 509–516.
- Matoušek, V. – Šimek, J. – Altová, B. – Karlík, P. 2007: Pohled na zámek Brandýs nad Labem a opevnění švédského tábora v prostoru Staré Boleslavi z roku 1640 v díle M. Meriana, *Historická geografie* 34, 93–148.
- Meduna, P. 1990: Morphology of the field fortifications of the 17th–19th centuries, *Studies in postmedieval archaeology* 1, 75–86.
- Prášek, J. V. 1873: *Okres brandejsský nad Labem. Nástin historicko-archeologický*. Praha.
- Prášek, J. V. 1913: *Brandejs nad Labem, město, panství a okres*. Brandejs nad Labem.
- Saska, L. F. – Groh, F. 1925: *Mytologie Řeků a Římanů*. Praha.
- Zuman, F. 1931: Švédský tábor ve Staré Boleslavi. In: *Ročenka Okresní jednoty muzejní v Brandýse nad Labem 1931*. Brandýs nad Labem, 5–17.
- Zuman, F. 1934: *Švédský tábor v Brandýse n. L. a St. Boleslavi. Průvodce po bojištích a vojenských památkách Československé republiky* 6. Praha.

DAS SCHWEDISCHE MILITÄRLAGER AUS DEM DREISSIGJÄHRIGEN KRIEG IM RAUM VON KATASTERN STARÁ BOLESLAV (BEZ. PRAG-OST) UND HLAVENEC (BEZ. MLADÁ BOLESLAV)

Der Autor veröffentlicht informativ eine vor kurzem gewonnene Kollektion von 906 Gegenständen und Fragmenten aus dem Raum des schwedischen Militärlagers und seiner Umgebung, welche mit Hilfe von Metalldetektoren in den Katastern Stará Boleslav und Hlavence (Region Středočeský kraj) erworben wurden. Am Fundort dehnte sich ein Feldlager von der schwedischen Armee des Generals Johan Gustafsson Banner vom Mai 1639 bis März 1640, wie schon gleichzeitige schriftliche und ikonographische Quellen informieren, aus.

Der Autor präsentiert folgende vorläufige Ausgänge:

- 1. Die Anlagen des Militärlagers wurden offenbar nicht auf der ganzen, durch eine Linienbefestigung mit Redouts und Redans abgegrenzten Fläche mit Ausmaß von ca. 12 km² situiert. Es wurde die Aktivität der Armee und des vorausgesetzten Trains, welche sich auf dem nordöstlichen Vorsprung am Ort „Na písku“ und ebenfalls auch am Ort „Belveder“ konzentrierten, nachgewiesen.*
- 2. Das schwedische Lager umfasste wahrscheinlich ein vorgeschobener strategischer Punkt auf der Anhöhe „Kobylí hlava“.*
- 3. Die Vedute von Carl Cappi mit der schwedischen Befestigung, welche im Werk *Theatrum Europaeum* schon im Jahre 1643 veröffentlicht wurde, entstand kurz nach dem Untergang des Lagers im Jahre 1640. Ihr Autor kannte offenbar nicht die authentische Situation und bildete eine Reihe von Ungenauigkeiten ab. Er zeigte leider nicht die Bebauung des Lagers. Die perspektive archäologische Geländeuntersuchung konnte sie allerdings feststellen.*
- 4. Auf Grund der Vertretung von einzelnen Kategorien der materiellen Kultur lebten einstweilen eher die Soldaten als der Train am Ort „Na písku“.*
- 5. Die Kavallerie bildete den bedeutenden Teil der Bevölkerung des Lagers. Davon zeugt eine selbstgenügsame Herstellung von Kugeln aus Blei, welche für diese Komponente der Armee in den Zeiten des Dreißigjährigen Krieges typisch ist.*
- 6. Drei Gegenstände aus Gold sind in der Kollektion der materiellen Kultur besonders merkwürdig. Es handelt sich um eine vergoldete Plakette des Kriegsgottes – einen Teil der Rüstung oder des Helms der bedeutenden Person in dem Lager und einen prunkhaften Goldring mit vegetabilem Ornament und eingesetztem Türkis. Die Frage der Verbindung eines Fragmentes vom vergoldeten Griff des Dolches aus dem Raum außerhalb des Militärlagers mit der schwedischen Episode bleibt offen.*

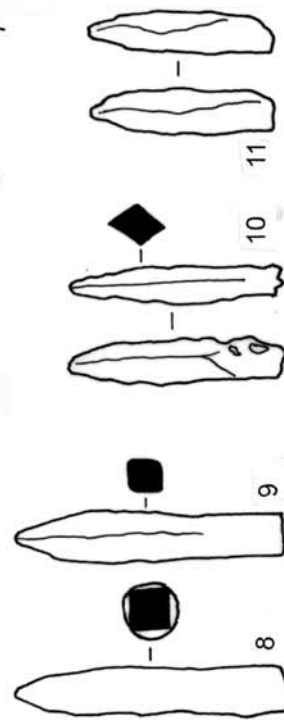
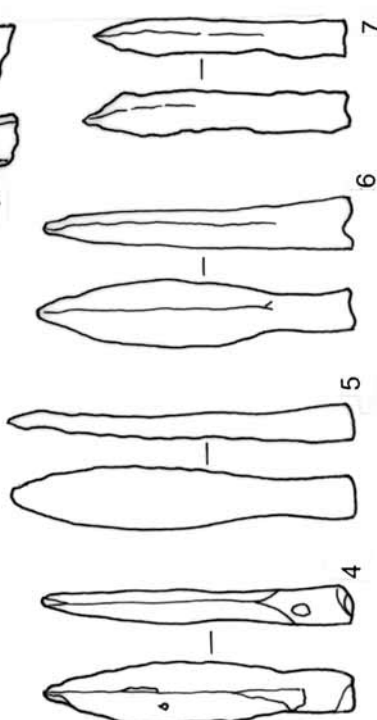
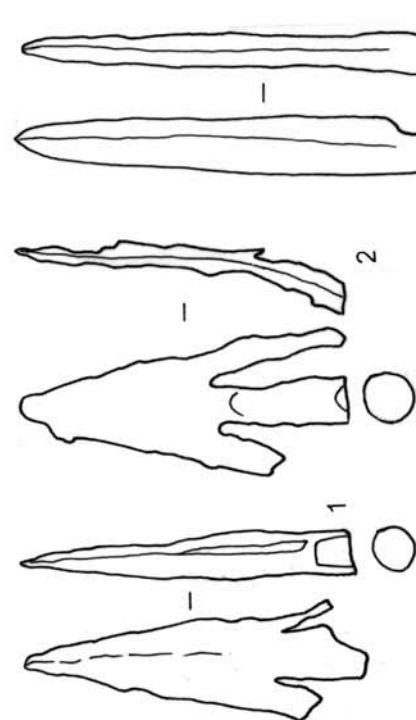
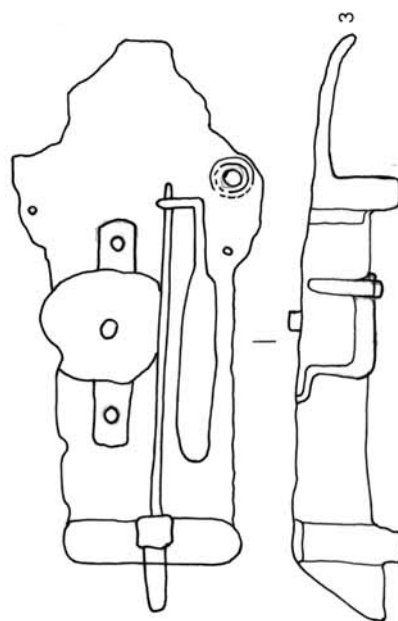
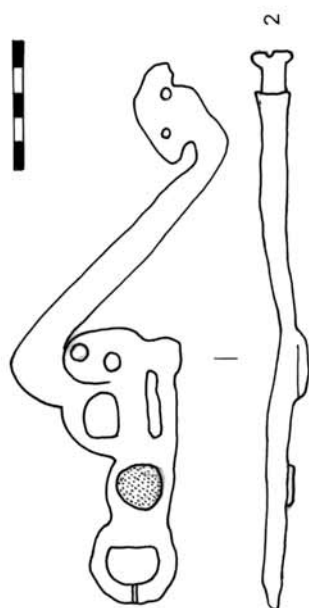
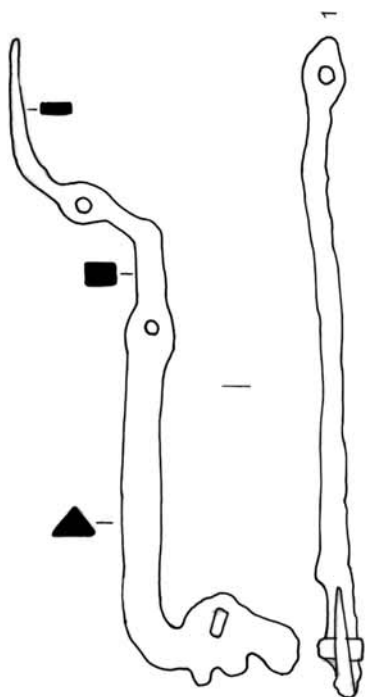
7. Der Untergang des Feldlagers in den letzten Frühlingsmonaten des Jahres 1640 musste nicht unbedingt durch Brand verursacht werden, obwohl die schriftlichen Quellen den Brand im anderen Teil des Lagers im Innenraum von Mladá Boleslav belegen.

JIRÍ WALDHAUSER

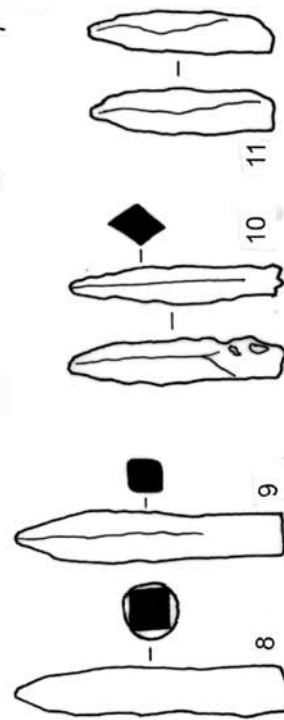
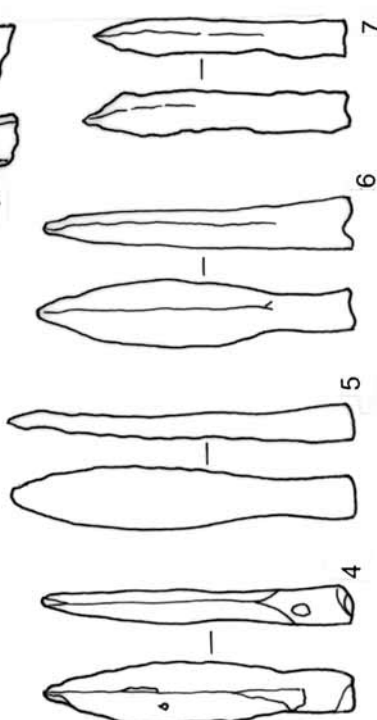
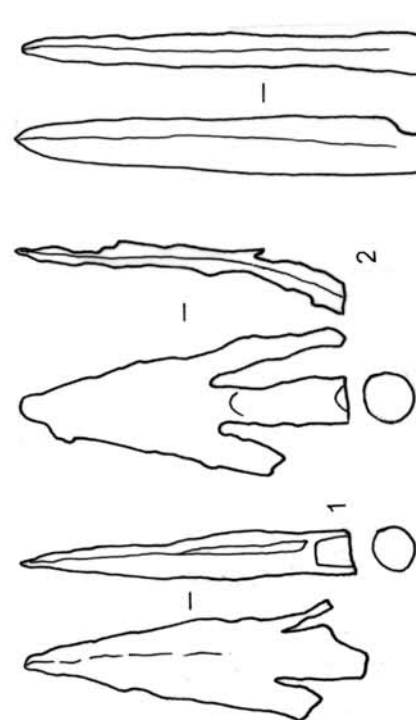
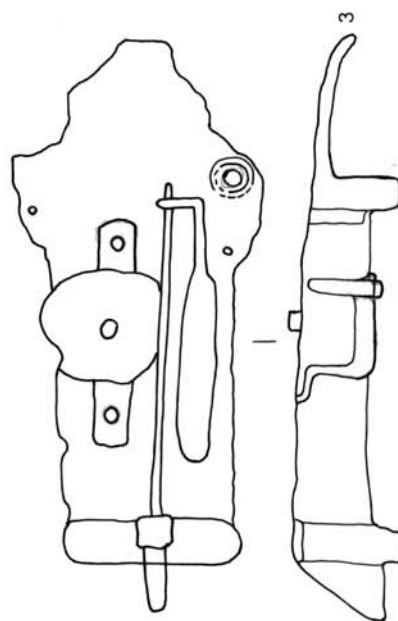
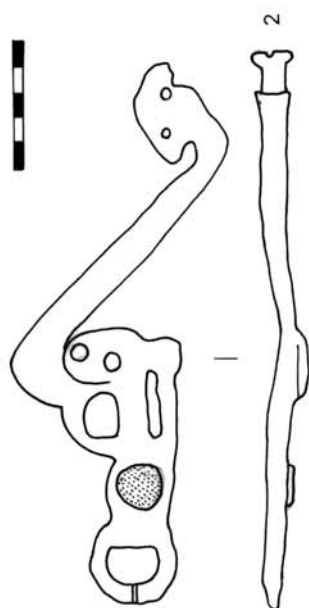
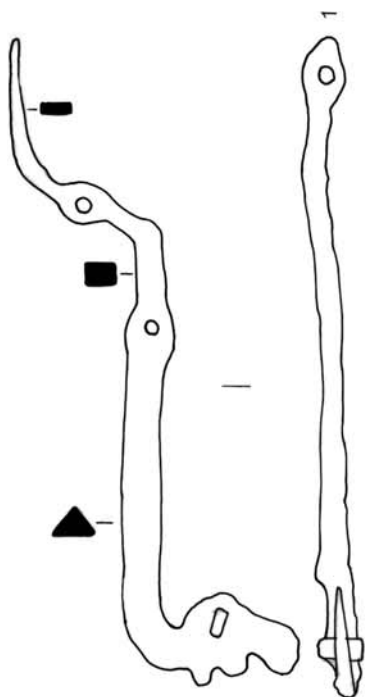
MUZEUM MLADOBESLAVSKA, STAROMĚSTSKÉ NÁMĚSTÍ 1, 293 01 MLADÁ BOESLAV

KATEDRA ARCHEOLOGIE, FILOZOFICKÁ FAKULTA, UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ, ROKITANSKÉHO 62,
500 03 HRADEC KRÁLOVÉ

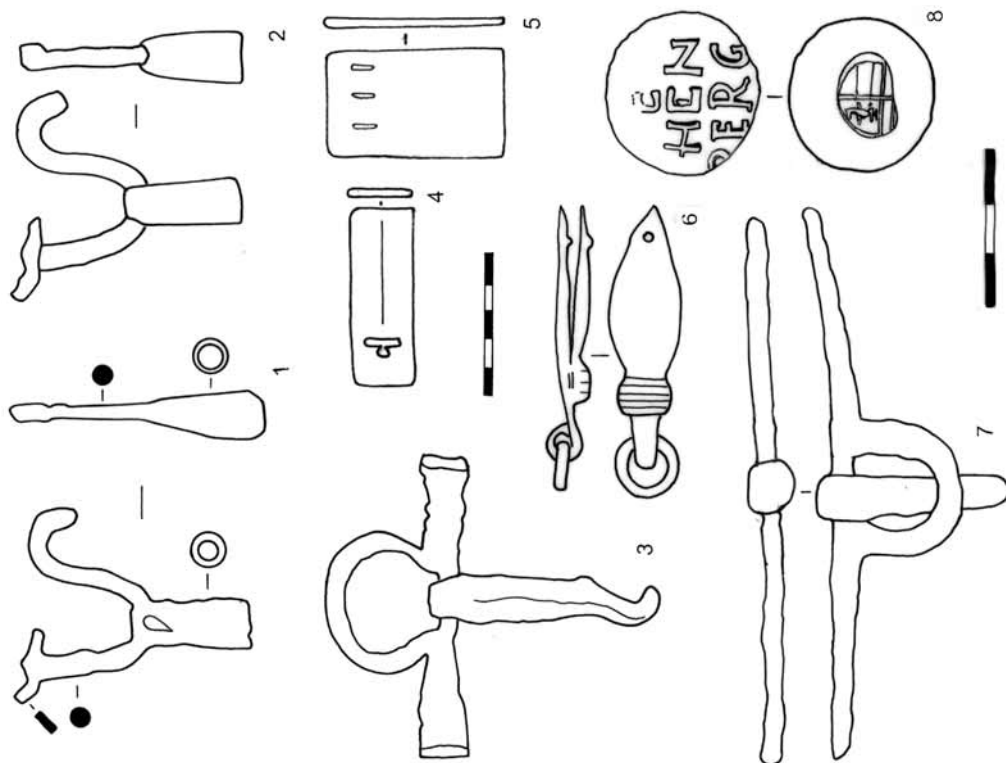
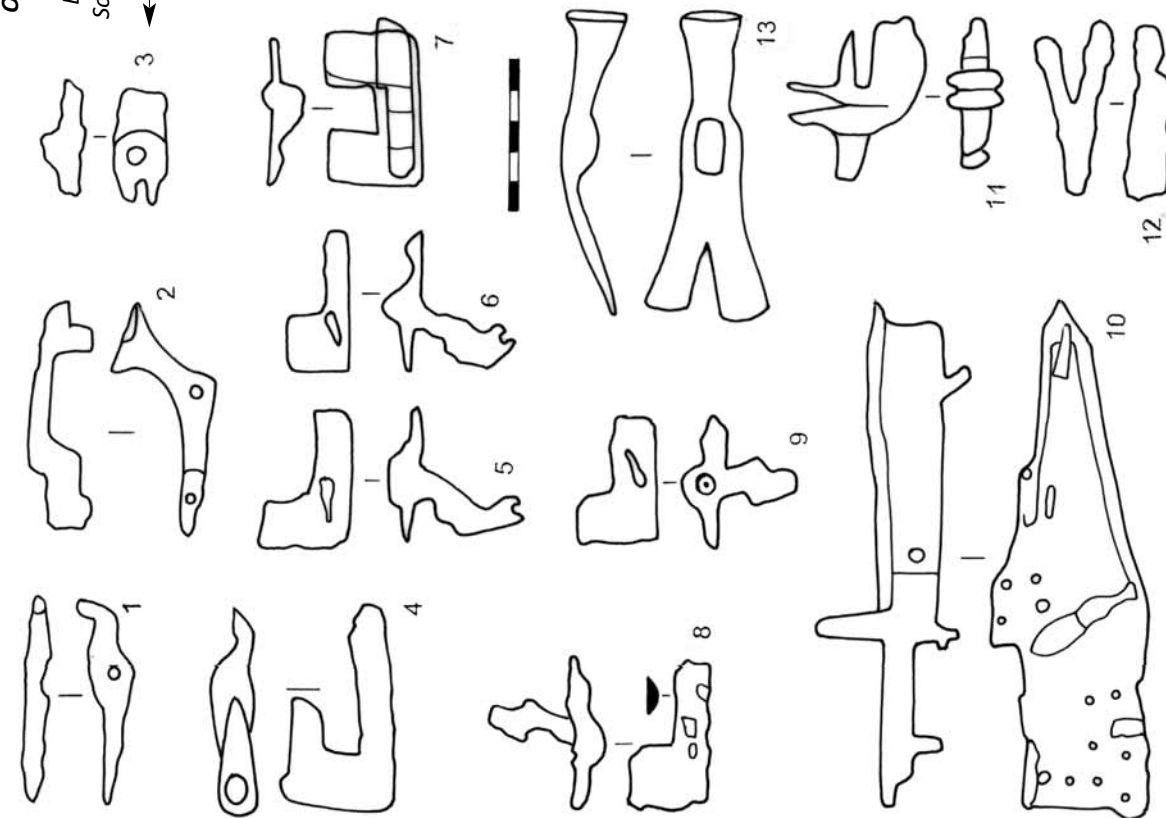
Obr. 4. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Hroty střel, oštěpů a kopí; železo

Obr. 5. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Fragmenty palných zbraní, zámek; železo

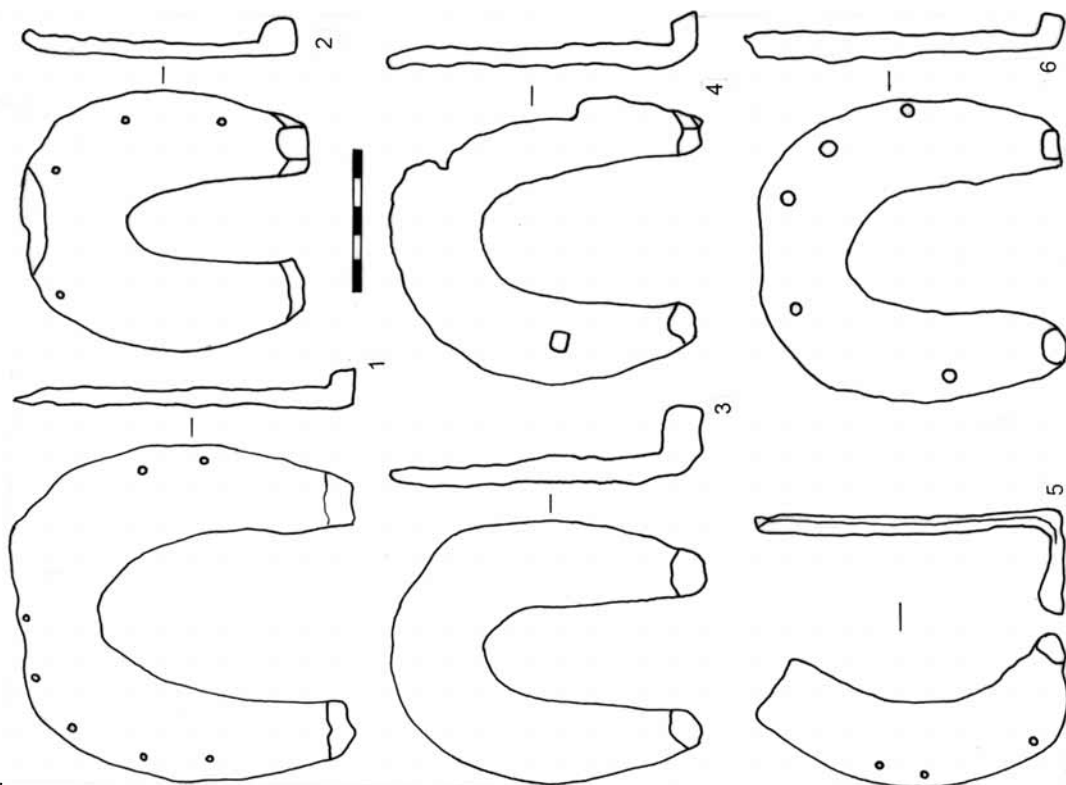
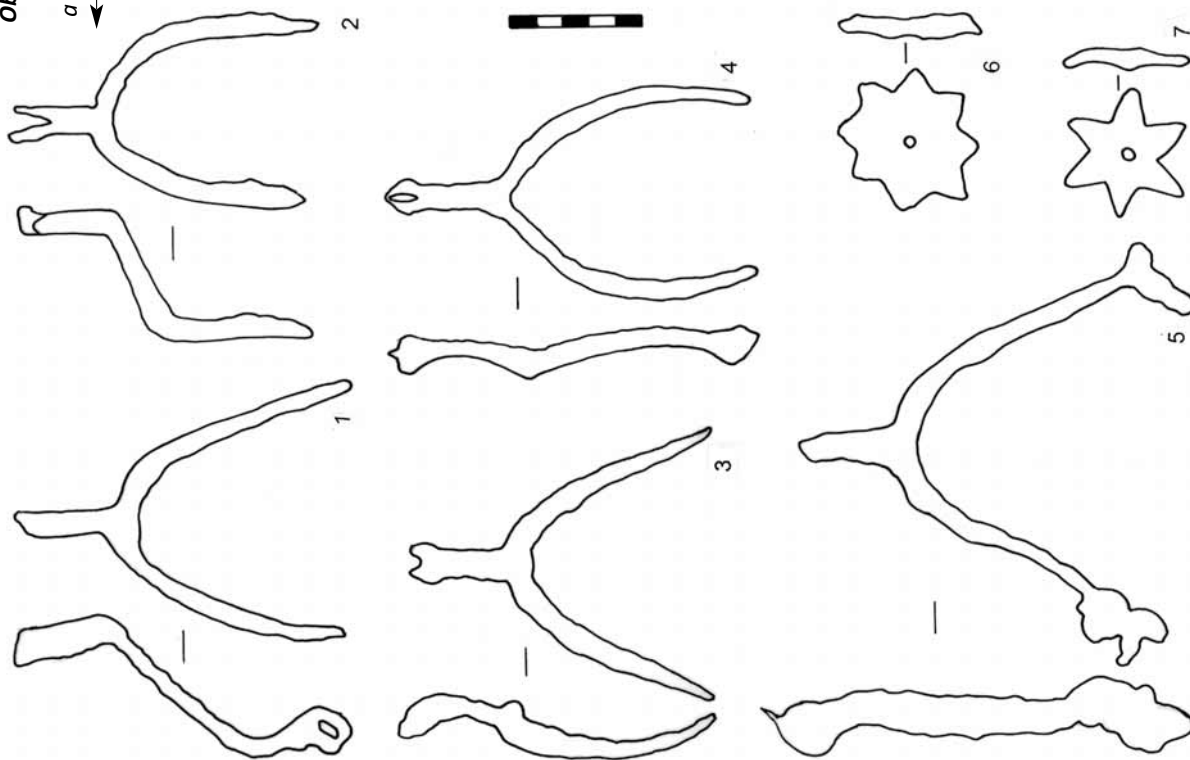

Obr. 6. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Součástky palných zbraní; železo

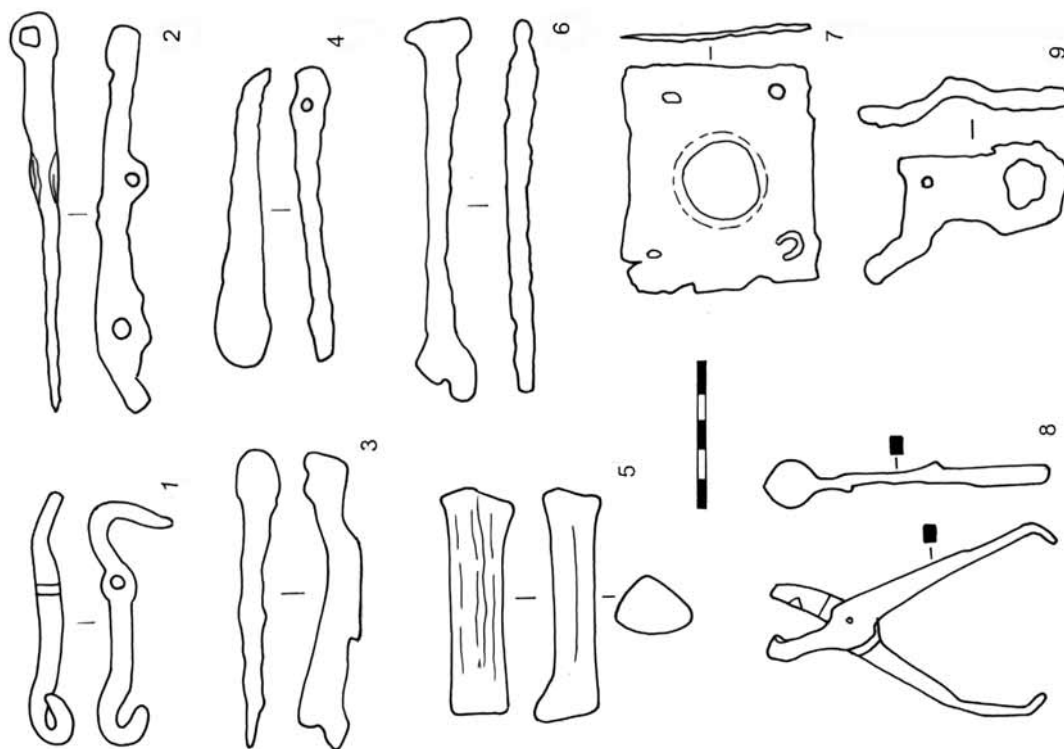
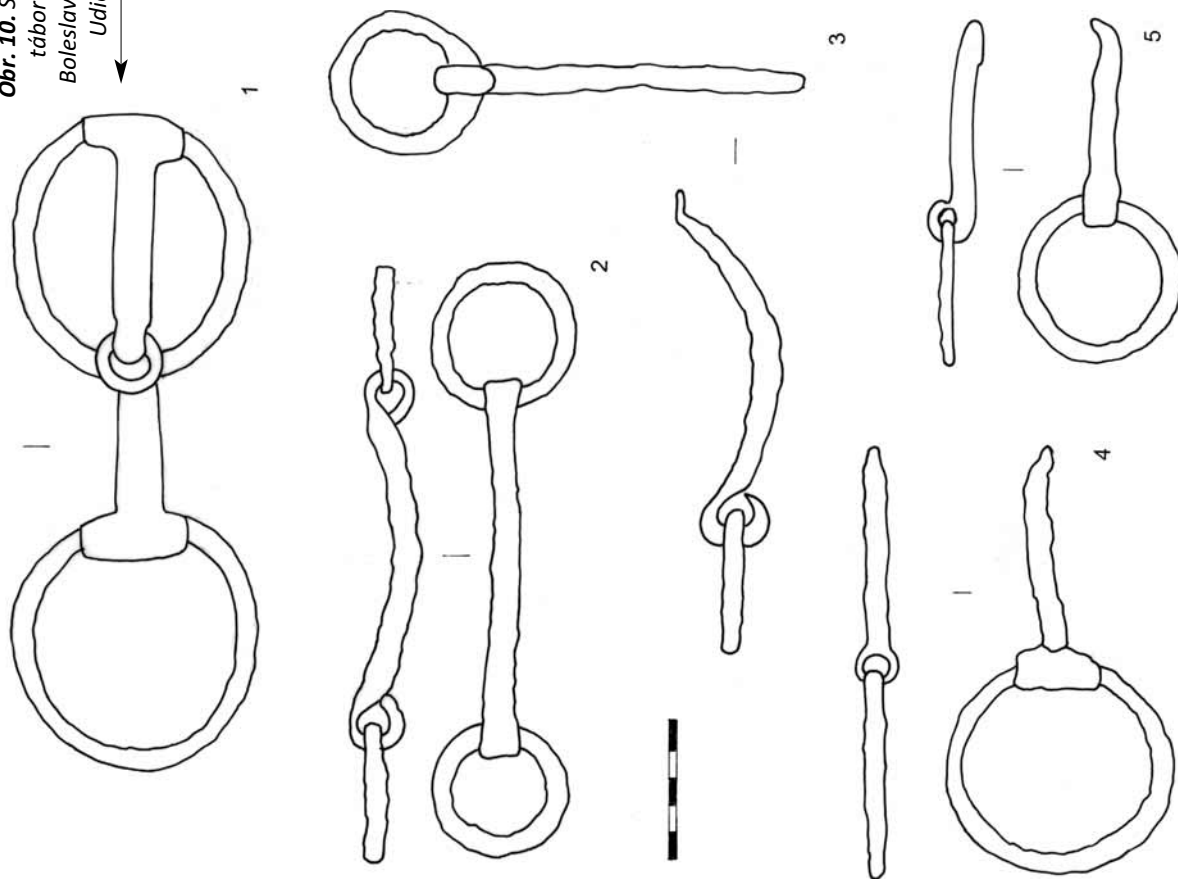
Obr. 7. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Fúrkety, ataše věder, neurč. fragmenty, závěsek s očkem, plomba; železo, barevný kov (č. 6), olovo (č. 8)

Obr. 8. Švédský vojenský tábor
mezi Starou Boleslaví
a Hlavencem. Ostruhy; železo

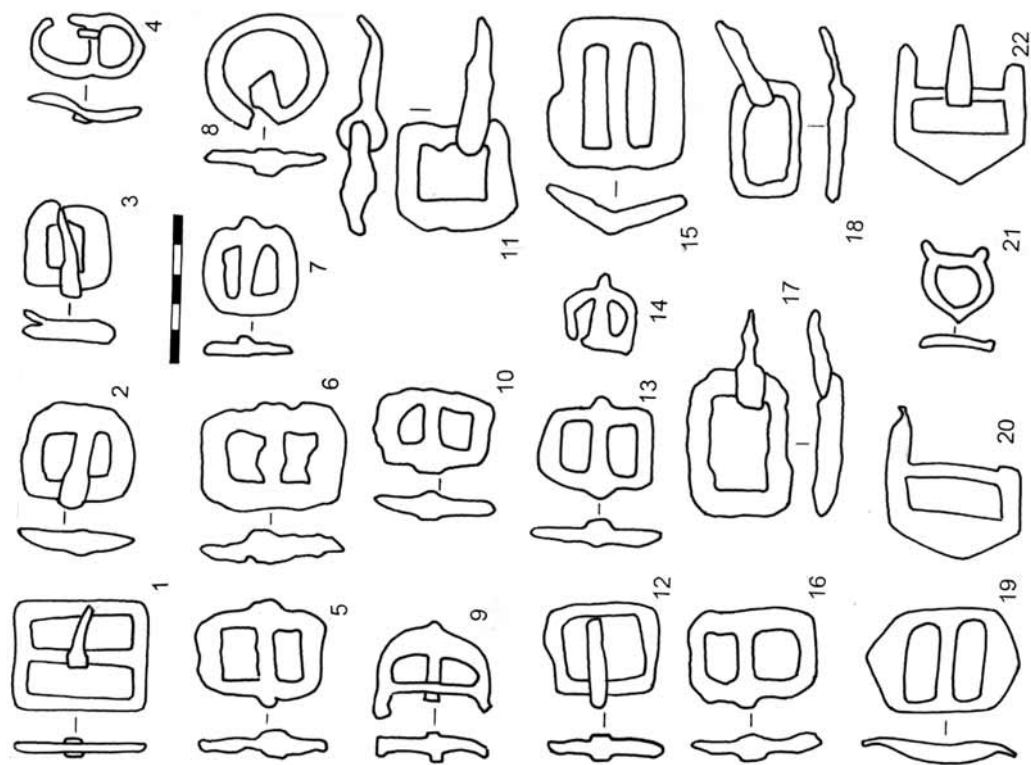
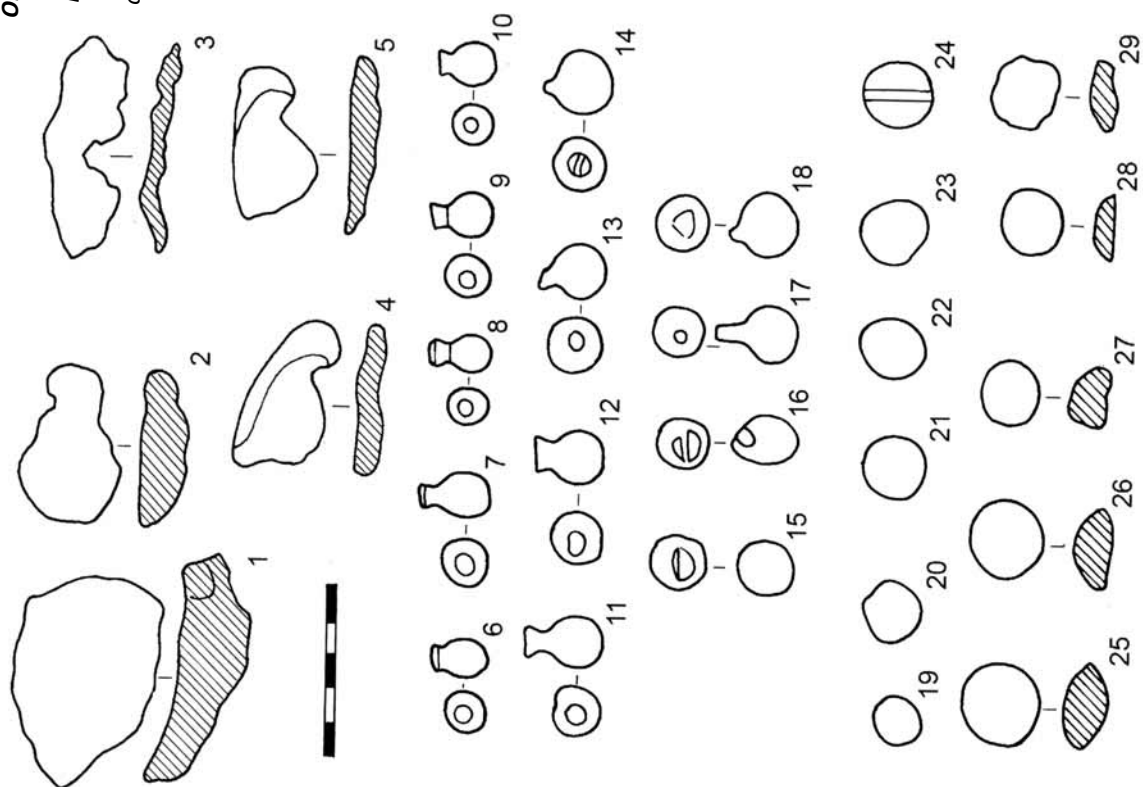
Obr. 9. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem.
Podkovy; železo

Obr. 10. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Udílna; železo

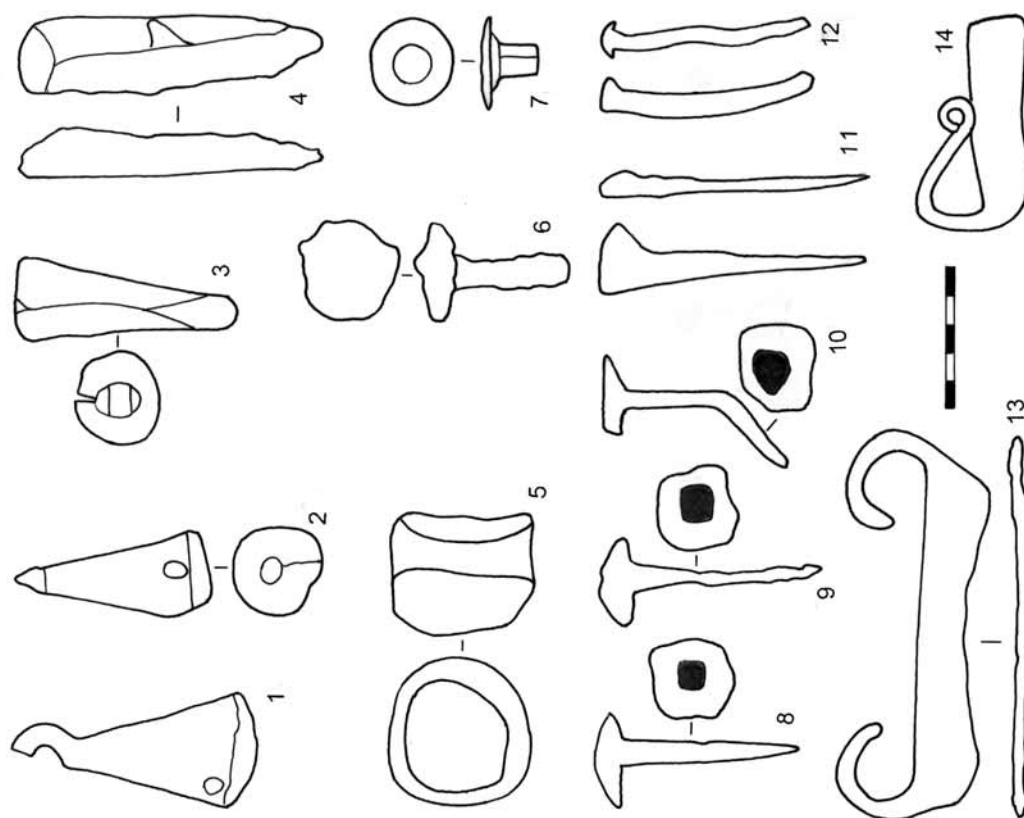

Obr. 11. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Natahovací kľeštičky k palným zbraním, kľeštičky na odlévání kulek, neurčitelné fragmenty; železo

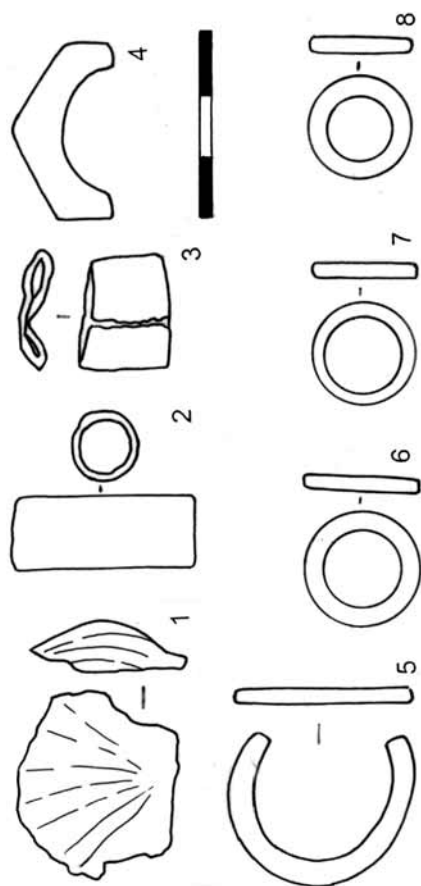
Obr. 12. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Kulky, nepracovaná odlitá munice, surovina k výrobě kulek; olovo

Obr. 13. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Přezky opasků a obuvi; železo

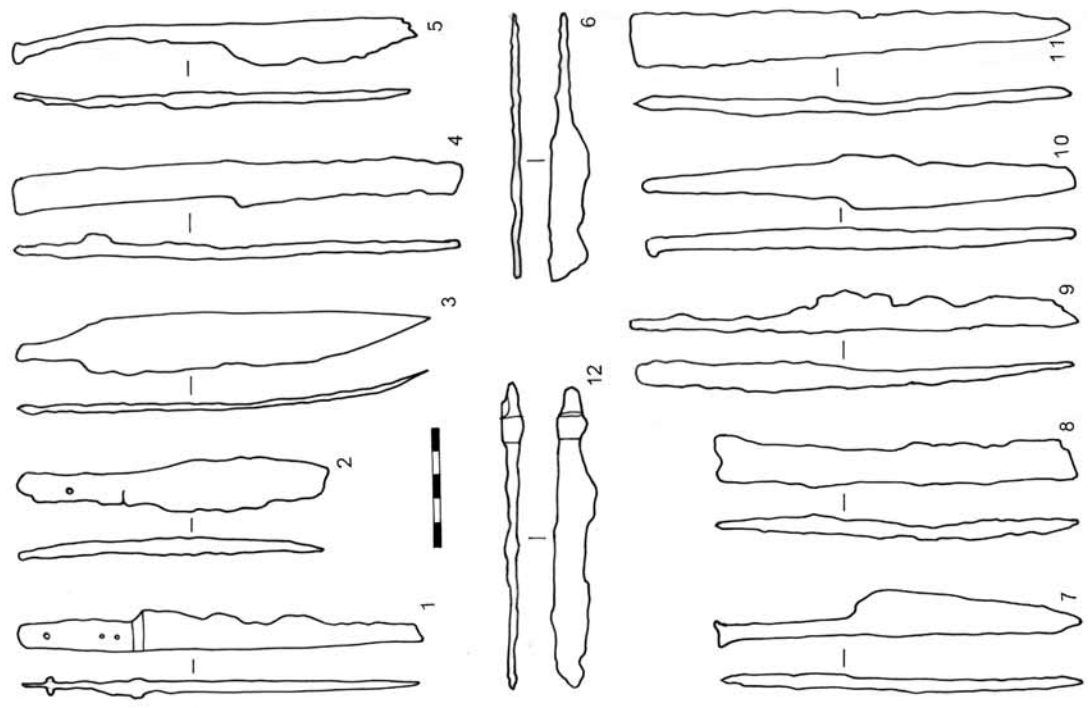
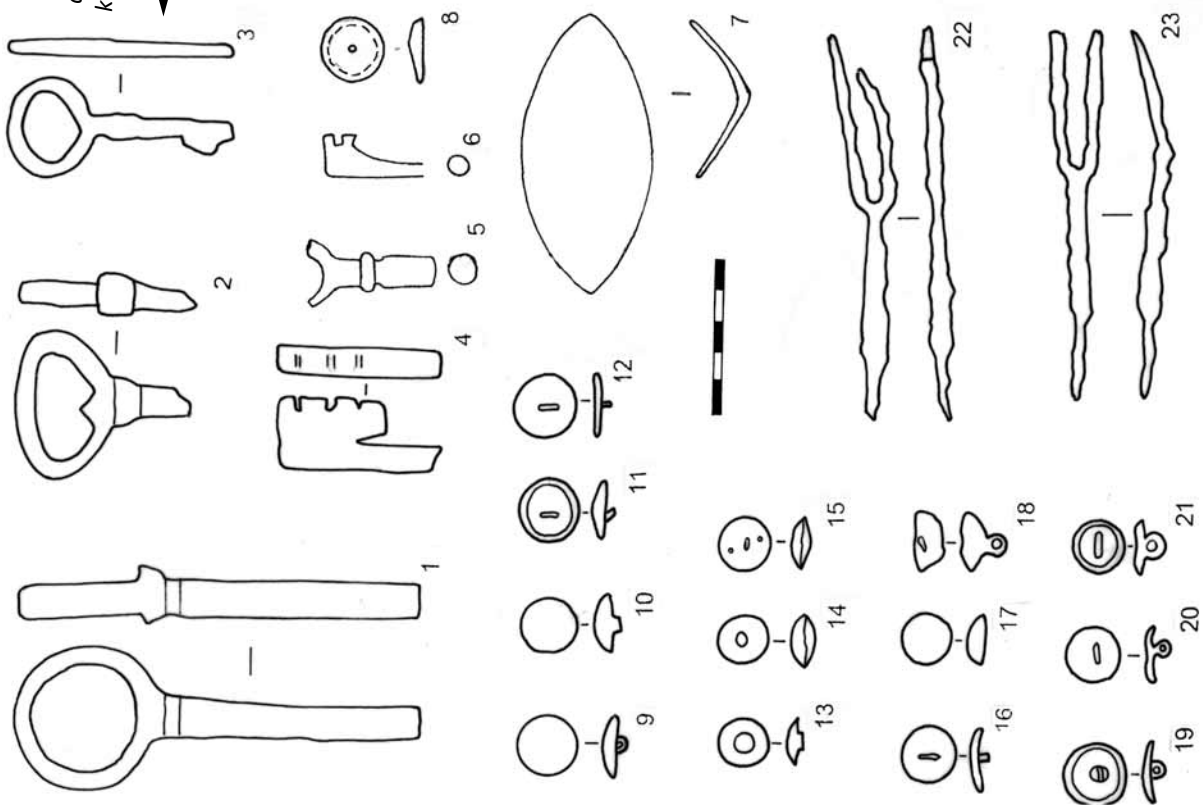

Obr. 15. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem.
Varia, hřebíky, ocílky; železo

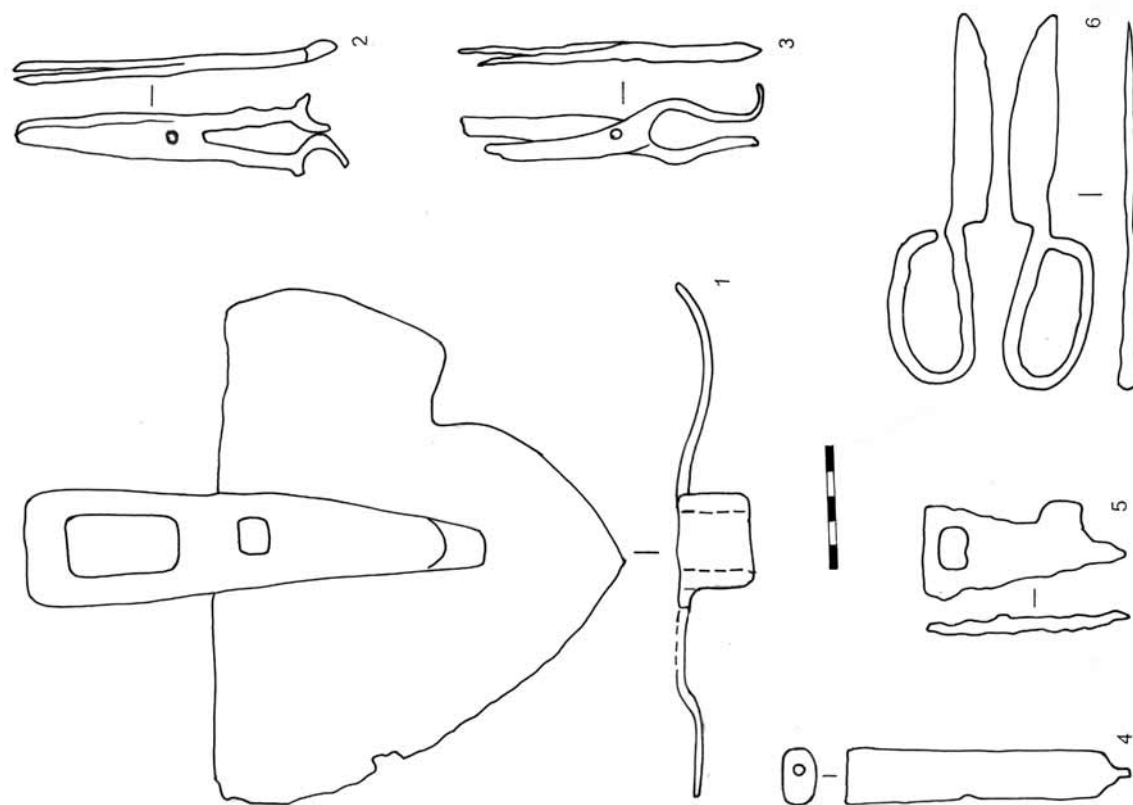

Obr. 14. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Varia,
mosaz/bronz, železo (č. 2 zmenšeno více nežli podle uvedeného grafického měřítka)

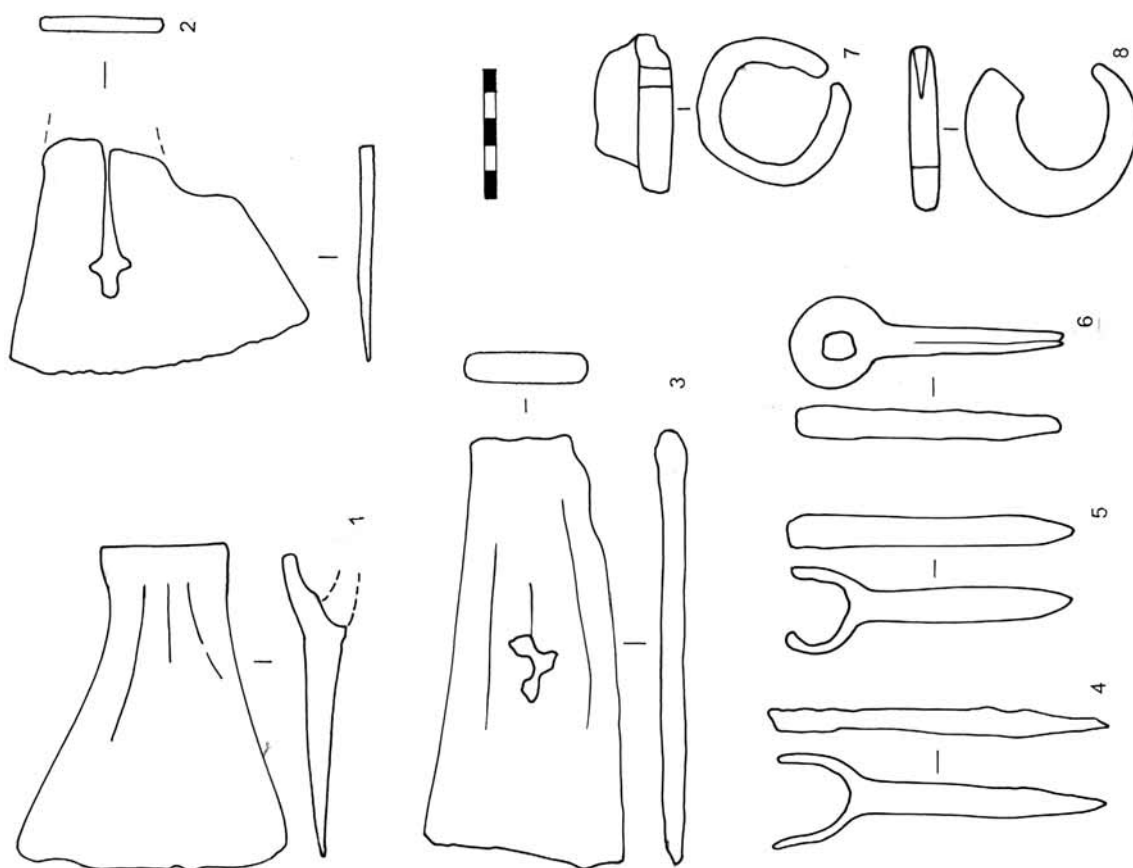
Obr. 16. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Klíče, vidličky, knoflíky; železo, mosaz/bronz (č. 8–21)

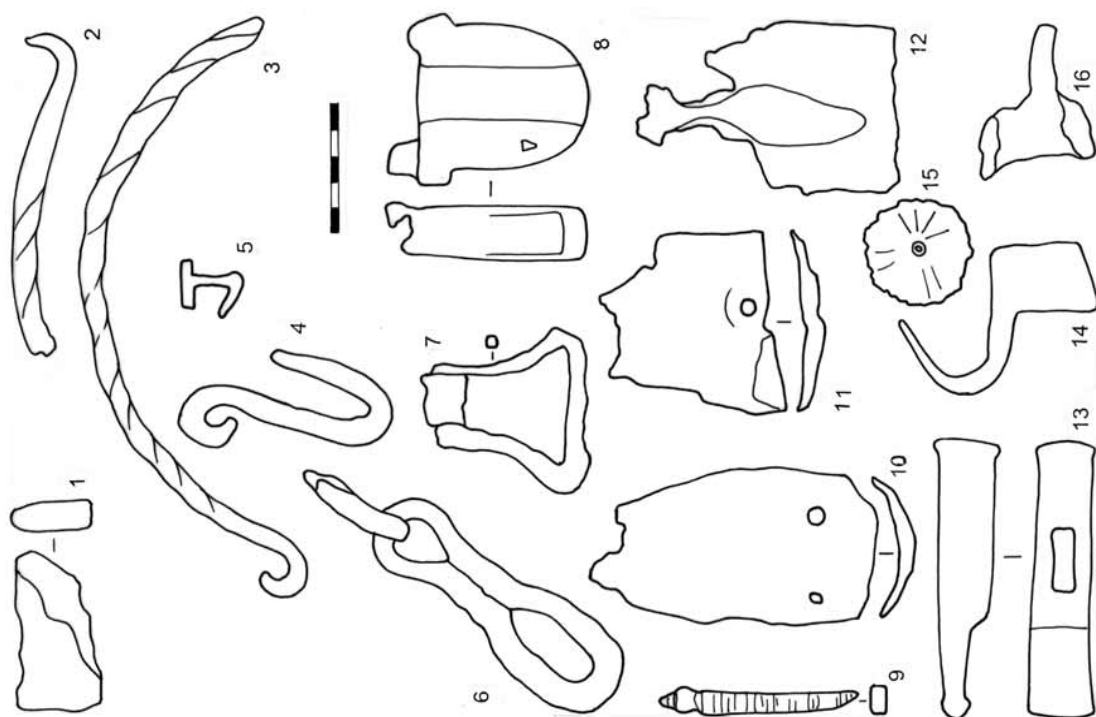
Obr. 17. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Nože; železo

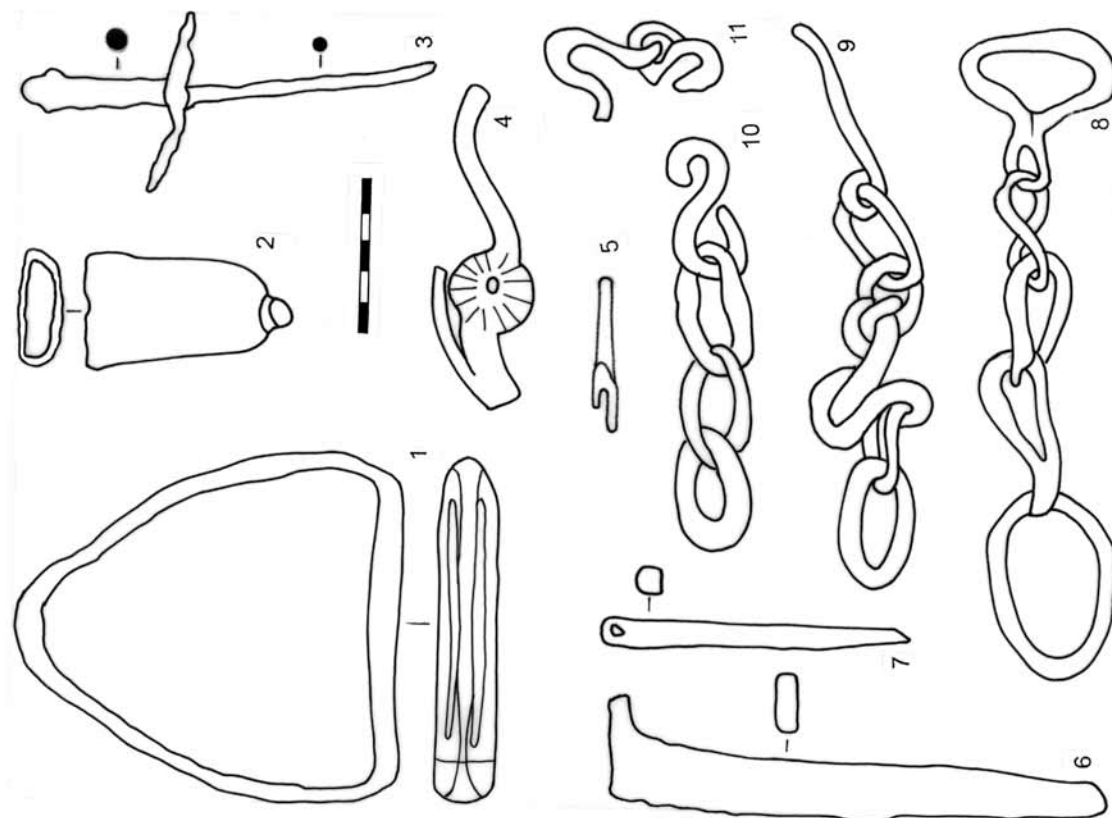
Obr. 19. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem.
Motyka, nůžky, varia; železo

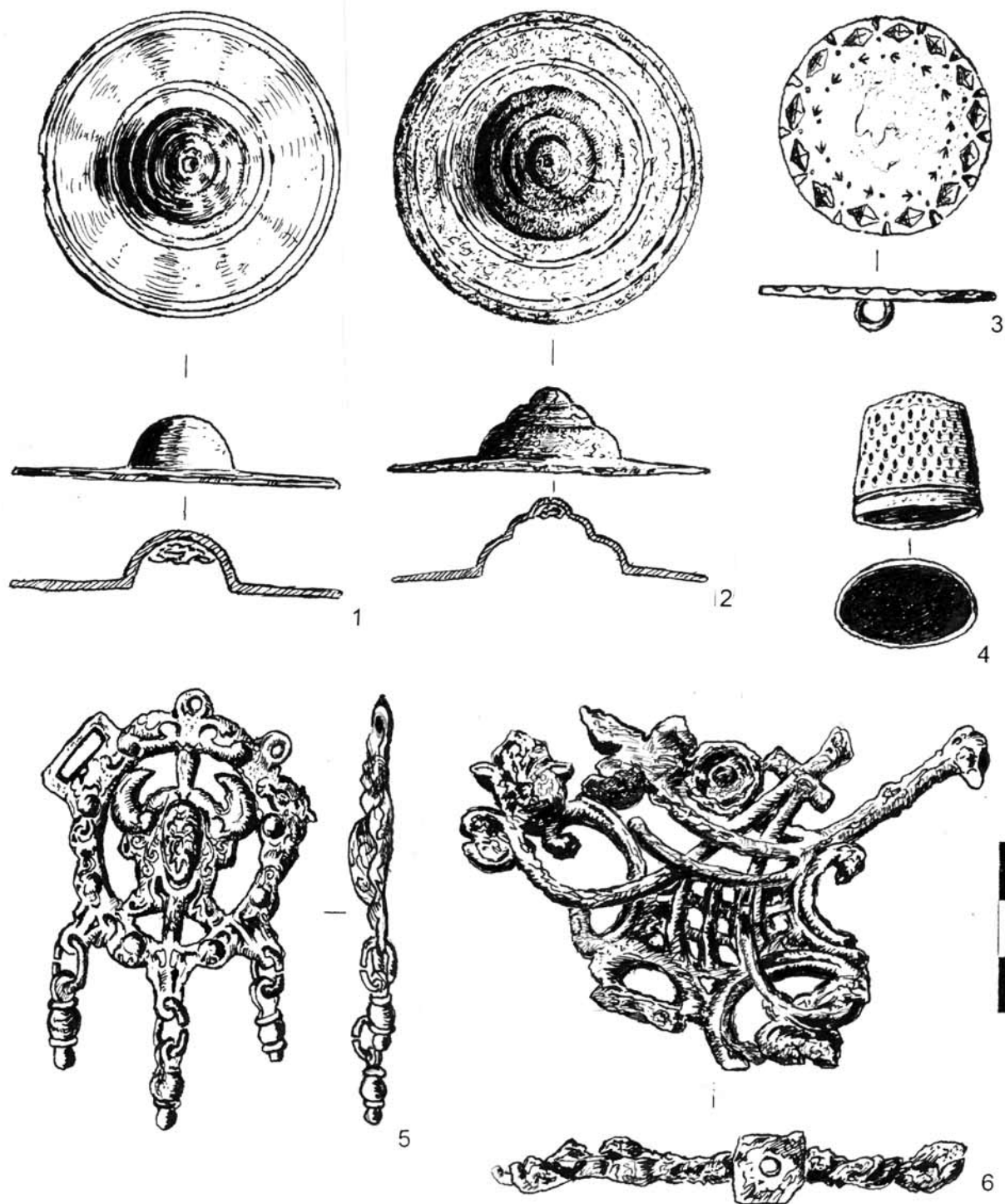
Obr. 18. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem.
Sekery, varia; železo

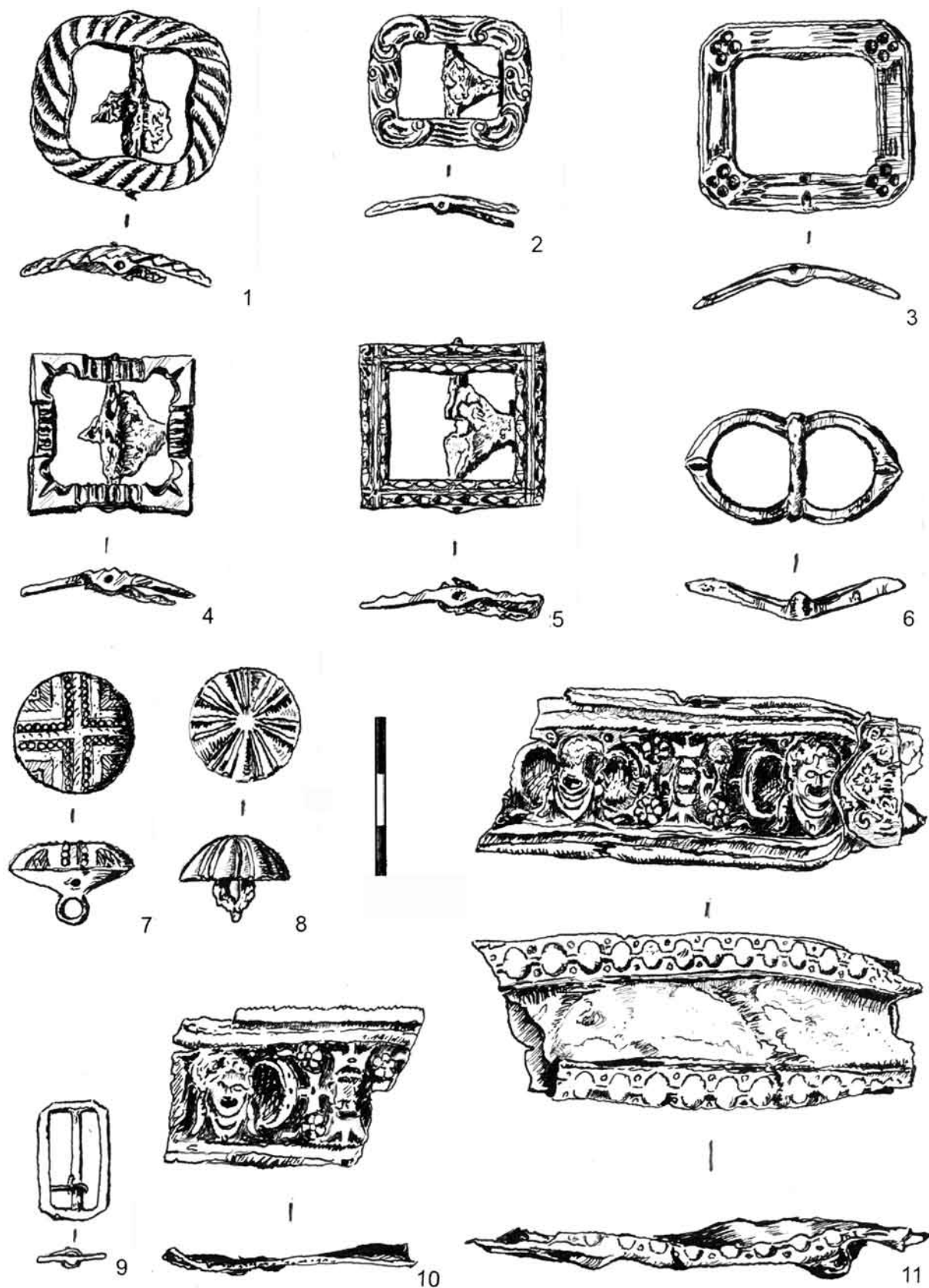
Obr. 21. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Kovadlina, pochva, zámek, zděře, kladivo, varia; železo, mosaz/bronz (kresby na obr. 3–21 A. Waldhauserová)

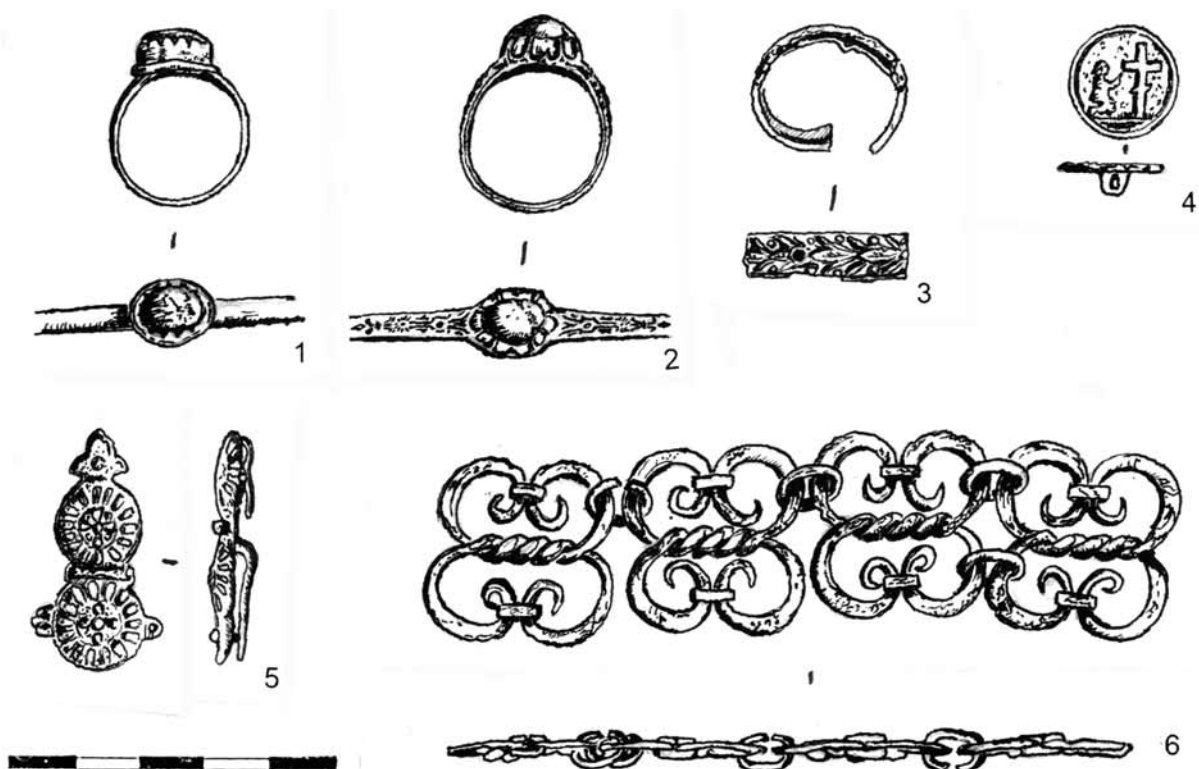
Obr. 20. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. Třímen, rukojet chladné zbraně, řetěz, skoby, varia; železo

Obr. 22. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. 1–2 faléry, 3 diskovitý předmět s úchytným poutkem, 4 náprstek, 5 předmět s pohyblivými závěsky, 6 předmět neurčitelný; 1–5 bronz, 6 železo

Obr. 23. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. 1–6, 9 přezky, 7–8 knoflíky s poutky, 10–11 figurální plechový potah řemení; 1–11 barevný kov/měď, mosaz

Obr. 24. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem. 1–3 prsteny (1 stříbro s ametystem, 2 zlato s tyrkysem, 3 stříbro), 4 terč s klečícím před křížem, opatřený úchytkou (stříbro), 5 neurčený předmět, 6 fragment řetězovitého náhrdelníku (stříbro) (kresby na obr. 22–24 B. Rathouský)

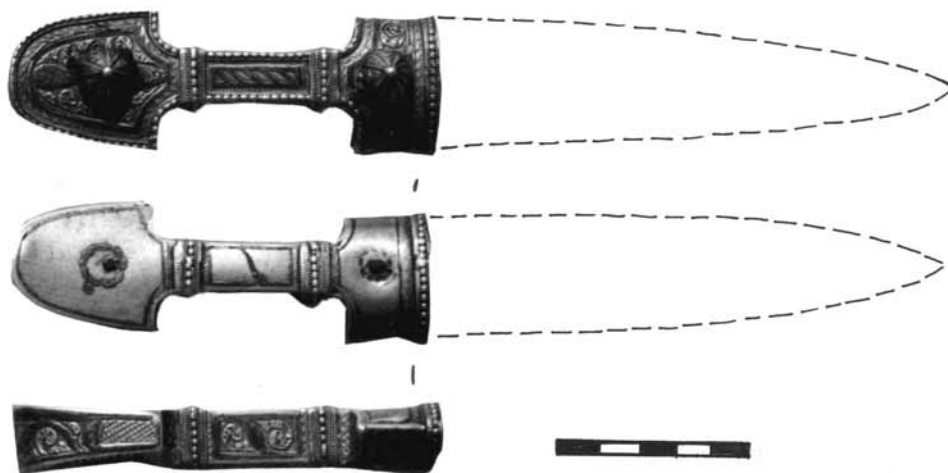

Obr. 26. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem, poloha Na písku, pozlacená plaketa (kresba a foto A. Waldhauserová)

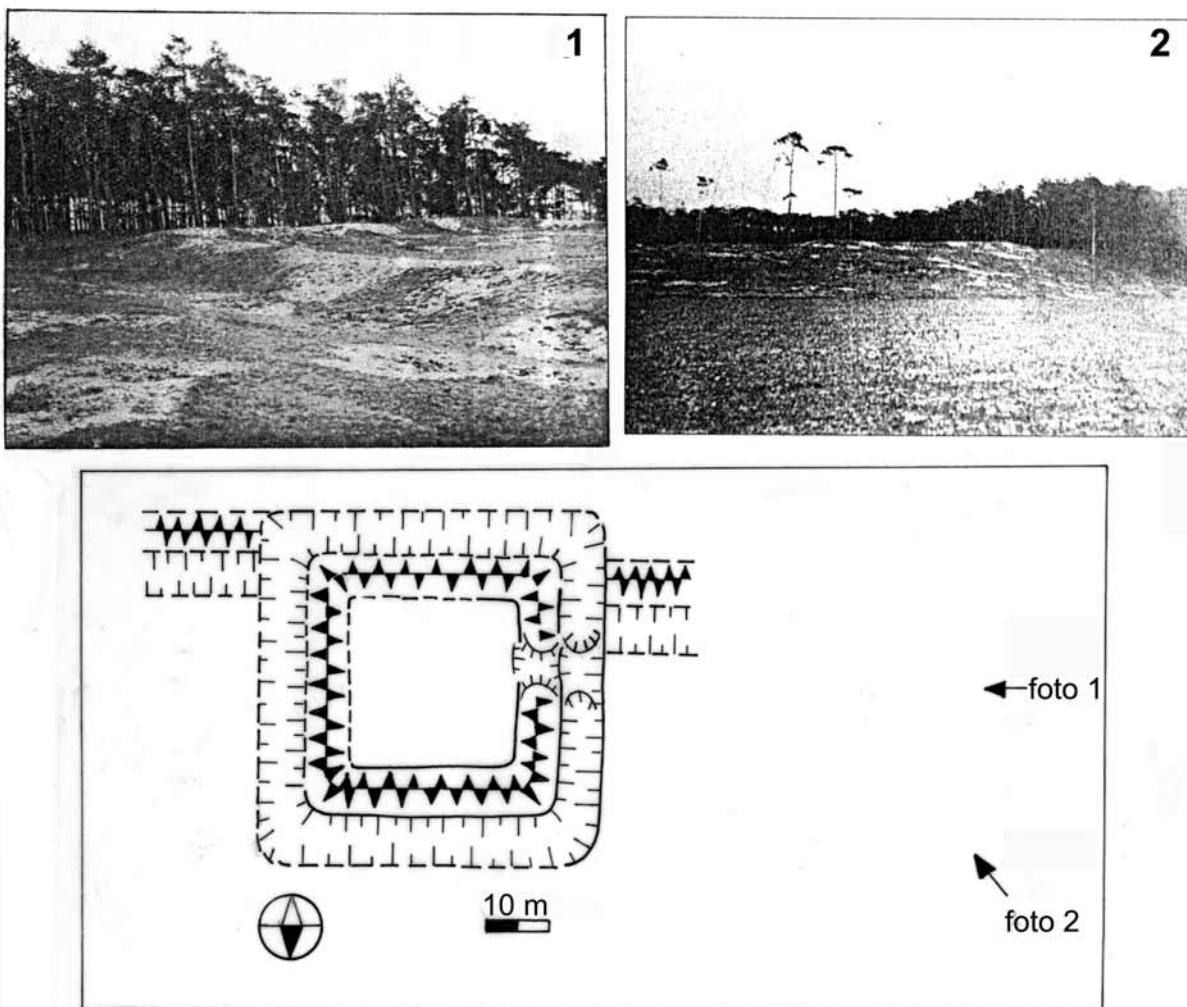
Obr. 25. Švédský vojenský tábor mezi Starou Boleslaví a Hlavencem, poloha Na písku, zlatý prsten s tyrkysem

Obr. 27. Okolí Staré Boleslavi. Švédská mince 1/4 öre, královna Kristina, 1635 (foto F. Krásný)

Obr. 28. Okolí Staré Boleslavi, Tuřice. Rukojeť dýky s odlomenou čepelí, pozlacený barevný kov, stříbro (filigrán, niello), železo (foto J. Waldhauser)

Obr. 29. Stará Boleslav, prostor bývalých kasáren čsl. armády. Fotodokumentace valů s příkopem dnes již zaniklé dělostřelecké reduty č. 4 z meziválečného období. Pohled na redutu od SZ a Z (podle Zumana 1931). Dole modelový plán reduty č. 4 vyhotovený podle měřičských informací a fotografií v citované publikaci